

TNT Post
Port betaald

Kunsten '92

Mei 2010

Vereniging voor Kunst, Cultuur en Erfgoed
Herengracht 62 1015 BP Amsterdam

*“Wie in de
kunst goed
wil oogsten,
moet breed
zaaien.”*

- Jan Kassies -

Mei 2010

Kunsten '92

Kunsten '92 Magazine nr. 42

• Inhouds- opgave •

Ten Geleide:

BLINDSTAREN OP CIJFERS
ACHTER DE KOMMA

Marianne Versteegh - Pag 3

KUNST IS EEN PUBLIEKE ZAAK

Essay:

WELKE CULTUUR?
WELKE ELITE? WELKE
DEMOCRATIE?

Hans van Maanen - Pag 4

Column:

DE KUNSTENAAR ALS VOLKS-
VERTEGENWOORDIGER

Jonas Staal - Pag 8

KUNST EN CULTUUR ZIJN VOOR IEDEREEN

Interview Jan Jaap Knol:

"CULTUUR IS GEEN
ELITAIRE ZAAK"

Robbert van Heuven en Annemarie
Koopman - Pag 10

Column:

EEN ZIELLOZE,
LEGE SAMENLEVING

Halina Reijn - Pag 13

CULTUUR IS MEER DAN KUNST

Essay:

NAAR EEN INTEGRALE VISIE

Hans Maarten van den Brink - Pag 14

Interview Yttje Feddes:

"MET 'MOOI NEDERLAND'
WIN JE DE OORLOG NIET"

Dirk Bergvelt - Pag 18

Column:

"IK GA HIER NIET
MEER WEG"

Ingmar Heytze - Pag 21

KUNST EN CULTUUR BRENGEN WELVAART

Interview Dany Jacobs:

"JE HEBT NIET ÉÉN
CREATIEVE INDUSTRIE"

Annemarie Koopman - Pag 27

Boek Gerard Marlet:

CULTUUR IS MEER DAN SLAG-
ROOM OP DE TAART

Aart Kolle - Pag 29

KUNST EN CULTUUR BEHOEVEN KWALITEIT

Essay:

BROEMEND BARGOENS (OVER
ZACHTE STEMMEIN EEN BE-
VRIJD GEBIED)

Loek Zonneveld - Pag 31

Achtergrond:

DE SCHIJN VAN BELANGENVER-
STRENGELING

Inge van der Vlies - Pag 35

KUNST EN CULTUUR BEHOEVEN FINANCIELE RUIMTE

Verkiezingsprogramma's:

WAT WIL DE POLITIEK?

Aart Kolle - Pag 38

Column:

BEHEERSING ALS LEIDRAAD

Lennart Booij - Pag 41

Column:

Ton van der Meer - Pag 43

Ledenlijst- Pag 44

Colofon - Pag 47

Mei 2010

Kunsten '92

• Essay •

KUNST IS EEN PUBLIEKE ZAAK

WELKE CULTUUR? WELKE ELITE? WELKE DEMOCRATIE?

Fundamentele begrippen als elite, democratie en kunst slingeren ongecontroleerd door elkaar in het politieke debat over cultuur, vindt Hans van Maanen. Dat vertroebelt het zicht op waar het echt om zou moeten gaan: de democratisering van de kunsten

In het *NRC-Handelsblad* van zaterdag 27 februari jl. werd een volledige pagina gewijd aan de Nederlandse gewoonte om kunstenaars van subsidie te voorzien. VVD-kamerlid Han ten Broeke liet nog eens optekenen dat "de overheid, als een omgekeerde Robin Hood, belasting van de armen neemt en subsidies aan de rijken geeft". De PVV stelde dat "van kunst alleen de linkse elite profiteert." Het zijn gevaarlijke opmaten voor een bezuinigingsoperatie die ook de kunsten dreigt te treffen. Het gaat in deze kwestie om een balans tussen (1) de opvattingen over de verantwoordelijkheid van de overheid voor het kunstleven en (2) inzicht in het functioneren van dit kunstleven en de rol van kunst in de samenleving. Deze balans raakt gemakkelijk verstoord in de politieke arena, waar het zwak voor de zwevende kiezer vaak belangrijker lijkt te zijn dan het niveau van de discussie. Op zijn minst drie fundamentele begrippen slingeren daarvoor ongecontroleerd rond in het politieke debat: kunst, elite en democratie.

Kunst en cultuur?

Wie kunst zegt, zegt cultuur, omdat het handig is om de begrippen *niet* uit elkaar te houden. In financiële termen blijkt het onderscheid echter gemakkelijk te kunnen worden

gemaakt. De drie overheidslagen besteden samen jaarlijks anderhalf miljard euro aan andere vormen van cultuur dan kunst (zoals monumentenzorg, archieven, bibliotheken en allerhande soorten musea, waarvan er maar enkele iets met kunst van doen hebben) en eveneens anderhalf miljard aan kunst en kunstbeoefening. Hoe kan dan de kop boven het kadertje in het al genoemde *NRC-Handelsblad* verklaard worden: "Gemeenten subsidiëren kunst met 1,7 miljard"? Alleen door kunst, waaraan de gemeenten 0,9 miljard euro uitgeven, en hun bijdragen aan bibliotheken, monumenten en dergelijke (0,8 miljard euro) bij elkaar op te tellen. Dus door de begrippen kunst en cultuur op één hoop te gooien. Na correctie *lijken* de gemeenten nog altijd twee keer zoveel geld aan de *kunsten* te besteden als de Rijksoverheid, omdat de gemeenten de helft van hun kunstenbudget (450 miljoen euro) aan het in stand houden en exploiteren van gebouwen besteden. Maar die gebouwen worden in de meeste gemeenten grotendeels gebruikt voor heel andere zaken dan kunst (congressen, beurzen, verenigingsleven, inspraakavonden, cultuur in zeer ruime zin dus) en vaak nauwelijks voor de presentatie van *gesubsidieerde* kunst. Bovendien wordt *het maken* van kunst voor slechts 25 procent (130 miljoen euro) door de gemeenten gesubsidieerd (vooral door de drie grootste steden) en voor 75 procent (400 miljoen euro) door het Rijk. Behalve op gebouwen concentreren gemeenten zich ten slotte op cultuureducatie en amateurkunst, precies de terreinen waarop de politiek liever niet bezuinigt en waaraan de gemeenten ongeveer 400 miljoen euro uitgeven. Het onderscheid tussen wat profs en amateurs maken, is niet geheel onbelangrijk, omdat zij over het algemeen verschillende waarden te bieden hebben. Afgezien van het plezier dat veel amateurs ontleen aan het (wekelijks) in groepsverband aan kunst doen, levert het

onder de knie krijgen van eerst elementaire, later eventueel geavanceerde technieken veel genot op. Op een hoger niveau – vaak in samenwerking met profs – komt de waarde van deze activiteiten meer in de buurt van dat waar kunstenaars voor hebben doorgeleerd: het ‘dubbelen’ van de werkelijkheid in voorstellingen ervan, waarin eigen en andermans waarnemingen van de wereld worden onderzocht: ‘artistieke communicatie’. Waarover, in welke vormen en door wie kunstzinnig wordt gecommuniceerd, is een zaak tussen kunstenaar en publiek, die bepaalde stof en kennis van een kunsttaal moeten delen. Vandaar dat wat voor de één als kunst functioneert, voor de ander niets voorstelt of een cliché is.

‘De elite’

De waardering voor kunstzinnige observaties vraagt van de gebruikers ervan één essentieel iets: de inzet van verbeeldingskracht. Omdat zonder die inzet werkelijkheid en voorstelling niet onderscheiden kunnen worden. Maar ook omdat kunstzinnige voorstellingen al gauw als ‘raar’ worden waargenomen als de verbeeldingskracht niet te hulp schiet. Veel kunstenaars – profs of amateurs – vragen de lezer, kijker of luisteraar ‘mee te gaan’ in een min of meer vreemde voorstelling van iets: Van Gogh schilderde zijn korenvelden niet zo natuurgetrouw mogelijk en als Lucebert “alles van waarde is weerloos” dicht, liegt hij de waarheid. Het is precies dit spel met de realiteit in taal, in verf, in klanken, dat als de kern van kunst kan worden beschouwd. Wellicht dat de PVV niet spreekt over een elite, maar over een “linkse elite” die hiervan profiteert, omdat kunst in beginsel ‘het andere’ beleefbaar maakt en ‘linksen’ dat over het algemeen meer waarderen dan ‘rechtsen’. Het genieten van kunst is niet voorbehouden aan een elite, tenzij de bevolkingsgroep die plezier kan beleven aan het gebruik van verbeeldingskracht een elite is, wat niet valt te hopen. Maar wie in Nederland gebruik maakt van gesubsidieerde professionele kunst, behoort vrijwel zeker wel tot een elite, namelijk die van de hoogopgeleiden, wat niet hetzelfde is als een elite van rijken en gegoeden. Maar: vóór de doorbraak van de televisie in Nederland maakte een groot deel van de middenklasse via abonnementen nog veel gebruik van gesubsidieerd theater

en dito muziek, hoewel die in de jaren zestig echt niet van een lager gehalte of thematisch gezien minder uitdagend waren dan wat er nu op de podia wordt gepresenteerd. En: in Vlaanderen bijvoorbeeld zit dat publiek nog steeds vaak in de zaal, ook bij eigentijdse kunstuitingen. Dat betekent dat tegenover de ‘achtergebleven elite’, zoals Knulst ooit de bevolkingsgroep noemde die nog aan kunstbezoek deed, in Nederland een cultureel ‘onderontwikkelde middenklasse’ staat die haar vermogen om te genieten van het spel dat kunst heet, nauwelijks aanspreekt. Hiervan zijn tenminste twee oorzaken aan te wijzen: a. tussen 1960 en 1995 was de binnenschoolse kunsteducatie zo ongeveer afwezig; b. meer dan in enig ander land in Europa is het maken van kunst losgekoppeld van de presentatie en het gebruik ervan. Er zijn gescheiden geldstromen voor productie en distributie van kunst, waarachter verschillende belangen van Rijk en gemeenten schuilgaan. Vooral hierdoor lijkt er een tegenstelling te bestaan tussen de autonome creatie van nieuwe metaforen en de betekenissen die deze metaforen voor bevolkingsgroepen kunnen hebben. Met andere woorden: het maken van kunst is in Nederland te weinig geworteld in het maatschappelijk leven om daarin van betekenis te kunnen zijn.

*“Wie kunst zegt, zegt
cultuur, omdat het
handig is om de be-
grippen niet uit elkaar
te houden.”*

Kunst en democratie

In de *Nota Toneelbeleid* (1976) schreef minister Van Doorn: “Over het algemeen wordt maatschappelijk aanvaard, dat een samenleving die op democratische beginselen is gebaseerd ook haar tegenkrachten voedt”. Ik zou nog iets verder willen gaan: een dergelijke samenleving heeft haar kunstzinnige tegenkrachten nodig om haar zelfbeeld te

blijven onderzoeken. Voor dat onderzoek zijn speelplaatsen nodig waar mensen vrijelijk kunnen communiceren: musea, concertzalen, bioscopen, pleinen, culturele centra en theaters.

Niet democratisch is het om alleen een hoogopgeleide elite de kans te geven haar verbeeldingskracht te gebruiken en te ontwikkelen in het waarnemen van de wereld en de rest van de bevolking af te schepen met voor haar gangbare voorstellingen. In de uiterst heldere publicatie van de WRR *Cultuurpolitiek: het mogen en moeten* (1992), behandelt prof. F.J.P.M. Hoefnagel vijf juridische beginselen van het cultuurbeleid: vrijheid, gelijkheid, pluriformiteit, ontplooiing en kwaliteit. "Gaaf het bij de vrijheids-idee voor alles om het gevrijwaard zijn van factoren die het eigen handelingsvermogen beperken, de ontplooiingsgedachte betreft meer de dynamische aspecten van de vrijheidsrealisatie, oftewel het tot leven brengen van wat bij mensen in potentie aanwezig is" (p. 48). Hoe verleidelijk het ook is om het recht van stemmen en spreken (of roepen) als het summum van democratie te beschouwen, het recht op de ontwikkeling van vermogens die het begripen vergroten, voegt daar iets fundamenteels aan toe. Een van die vermogens is het gebruik van verbeeldingskracht en het recht op de ontwikkeling daarvan geldt voor de hele bevolking. Daarom zijn gangbare legitimeringen van kunstsubsidie (zoals: gesubsidieerde kunst is de *Research & Development* afdeling van de kunsten in het algemeen; of de bijdrage van het culturele

leven aan de economie bedraagt vijfmaal de kosten ervan) wel nuttig, maar niet afdoende. De echte legitimering van kunstsubsidies is dat de markt niet in kunst kan en wil voorzien die grote groepen mensen in staat stelt hun verbeeldend vermogen te ontwikkelen. Op basis daarvan zijn na de Tweede Wereldoorlog alle overheden op het Europese continent de kunsten structureel gaan subsidiëren, wat lange tijd uitstekend werkte. Maar het duurde tot diep in de jaren '90 voordat de Nederlandse overheid zich realiseerde hoe desastreus het gebrek aan maatschappelijke inbedding van kunst en kunstenaars intussen had uitgedaakt. En pas sinds 2009 hanteren de Raad voor Cultuur en het Fonds Podiumkunsten serieuze criteria die de relatie tussen het maken van kunst en het gebruik ervan versterken: de zogeheten functionele criteria die menige kunstinstelling ten onrechte met grote vreze vreest. Want 't Barre Land of het ASKO-Schönbergensemble is niet gevraagd zijn repertoire of manier van spelen aan te passen, noch om grote zalen met publiek te vullen. Aan hen is slechts de taak opgelegd om na te denken over de vraag met welk publiek zij artistiek in gesprek willen gaan, waar het te vinden is en hoe de communicatie in voldoende mate en duurzaam kan worden georganiseerd. Waarom? Omdat het werk van deze kunstenaars ook dient bij te dragen aan de broodnodige ontwikkeling van het verbeeldend vermogen van de Nederlandse bevolking.

Naar een democratisering van de kunsten

Democratisering van de kunsten is het optimaliseren van het gebruik ervan binnen een samenleving die daardoor democratischer kan functioneren. Het kan daarbij om heel verschillende processen gaan: provinciale en gemeentelijke overheden, maar ook verschillende landelijke politieke partijen zetten graag in op ondersteuning van de amateurkunst. Het is goedkoop en lijkt snel kwantitatief resultaat op te leveren. Dat is prachtig, maar als het om meer gaat dan enkelvoudige sociale cohesie, namelijk om kunstzinnige communicatie waarin 'de mogelijkheid van het andere' zichtbaar kan worden, moet er wellicht toch iets meer gespendeerd worden.

"Niet democratisch is het om alleen een hoogopgeleide elite de kans te geven haar verbeeldingskracht te gebruiken."

Vanwege de inzet van beroepskunstenaars en omdat continuïteit uiterst belangrijk is, juist vanwege de controversiële rol van kunst binnen processen van sociale cohesie en identiteitsvorming. *A fortiori* geldt dit voor een relatief nieuwe loot aan de kunstboom, de *community art*. Daarin gaan professionele kunstenaars allerlei verbanden aan met bevolkingsgroepen, soms ook met amateurkunstenaars, om de werkelijkheid van deze groepen in een of andere (nieuwe, kunstzinnige) vorm waarneembaar en 'communiceerbaar' te maken.

"Een kunstenaar voor ieder dorp of stadsdeel van 5000 inwoners: win daar de oorlog maar eens mee."

En ten slotte nog even over die 500 miljoen euro die de overheden, maar vooral het Rijk en de drie grote gemeenten, aan het maken van kunst uitgeven. Dat is 30 euro per inwoner, waarmee pakweg 3000 professionele kunstenaars (filmers, acteurs, musici, schrijvers en beeldend kunstenaars) en hun organisaties jaarlijks in staat worden gesteld om artistiek aanbod te creëren. Dat betekent dat slechts één op de 4000 volwassenen in Nederland als kunstenaar wordt betaald om de verbeeldingskracht van de Nederlandse bevolking op te krikken (de overige 80-90% van de kunstenaars doet dit voor eigen rekening en risico). Afgezet tegen de niet te overschatten betekenis van dit vermogen voor het in stand houden van de democratie in een sterk veranderende, maar ook (economisch) globaliserende wereld, kan dat geen overdreven groot percentage genoemd worden. Eén kunstenaar voor ieder dorp of stadsdeel van 5000 inwoners: win daar de oorlog maar eens mee.

In dit licht lijkt er dus niet te veel geld aan het maken van kunst te worden besteed. Maar de vraag is in welke mate het geld een bijdrage levert aan de verbreding en versterking van de artistieke communicatie in Nederland.

De functionele criteria van de Raad voor Cultuur en het NFPK+ zijn hiervoor bedoeld en hebben betrekking op de organisatie van het gebruik van kunst. Nederland heeft in deze zin een organisatieprobleem: de ontmoeting tussen kunst en het publiek wordt binnen het Nederlandse systeem aan het toeval overgelaten. Dit betekent dat grote groepen mensen geen kunst en kunstenaars in hun leven tegenkomen en dat veel kunst niet gebruikt wordt door mensen die er wel degelijk iets aan zouden hebben. Geen reden, uiteraard, om de kunstsubsidies af te schaffen, te halveren, of zelfs maar te verminderen. Alle reden daarentegen om het gebruik van kunst beter te organiseren. Daarbij gaat het er in de eerste plaats om de productie van kunst uit haar (financieel, geografisch en logistiek) geïsoleerde positie te halen en een zichtbare plaats te geven in concrete maatschappelijke contexten als regio's, steden, grote bedrijven, scholen of wijken. In de tweede plaats zou de scheiding tussen de organisatie van de productie van kunst en de organisatie van distributie en receptie grotendeels moeten worden opgeheven. Iedere stedelijke conglomeraat van 100.000 of meer inwoners zou, om een voorbeeld te noemen, een theatergezelschap in een eigentijds theater kunnen huisvesten, op basis van een concessie voor vijf jaar, om te voorzien in een groot deel van wat zo'n stad en haar inwoners aan theater nodig hebben. Dat brengt, in de derde plaats, met zich mee dat gezelschapsdirecties ook een theater besturen, zoals dat in de meeste landen van Europa het geval is. De functionele criteria van Raad en Fonds zijn een stap in de goede richting, maar ook een druppel op de gloeiende plaat. Een flinke plens water is nodig om het systeem zo te veranderen dat wat er met subsidiegeld wordt gemaakt niet alleen de kunst dient, maar ook het vermogen van inwoners om anders te kijken, te lezen en te luisteren en zo hun eigen positie in een roerige tijd en een rumoerige samenleving te versterken. ■

Hans van Maanen is als hoogleraar Kunst en Maatschappij verbonden aan de afdeling Kunsten, Cultuur & Media van de Rijksuniversiteit Groningen

DE KUNSTENAAR ALS VOLKSVERTEGENWOORDIGER

In mijn werk als beeldend kunstenaar richt ik mij op de relatie tussen kunst, politiek en ideologie. En het is mij opgevallen dat met name de laatste twee begrippen tot verontwaardiging leiden.

De eerste, *politiek*, omdat deze vandaag de dag te lijden heeft onder een uiterst nauwe interpretatie: voor de meeste mensen is politiek vooral een *bestuurlijke* kwestie, en staat deze in schril contrast met de kunst, die zich vooral bezig zou houden met schoonheid, met esthetiek. Politiek lijkt vooral gezien te worden als de zaak van *iemand anders*. Het idee dat een politieke partij of politicus ons daadwerkelijk zou vertegenwoordigen, dat hij of zij iets te zeggen heeft over ons bestaan en hier een belangwekkende rol in kan spelen, wordt nauwelijks tot niet serieus genomen.

Dan het tweede begrip, *ideologie*. Dat gaat nog een stap verder, want het impliceert een *visie* op het bestaan die concreet en consequent handelen vereist. Dit terwijl onze parlementaire democratie er vooral op gericht is 'de boel bij elkaar te houden'.

Maar 'de boel bij elkaar houden' is geen visie, het is de minste van twee kwaden: beter de boel bij elkaar houden, dan brandend ten onder gaan. Aan het begrip ideologie kleefte vooral deze laatste associatie: de Twintigste Eeuw heeft ons achtergelaten met angst voor ideeën. Ideologie is gelijk komen te staan aan abstract en daarmee *gewelddadig* denken. Een visie op de wereld uiteenzetten betekent dat er altijd mensen het met je oneens zijn. En de indruk is dat binnen de uitvoering van ideologische denkbeelden deze oppositie uiteindelijk altijd tegen de muur belandt. Dat ideeën tot niets anders kunnen leiden dan tot vervolging en massamoord.

Voor ons huidige systeem – de parlementaire democratie – is dit gegeven goed nieuws. Want het betekent dat, ondanks haar schrijnende tekort aan een visie, zij feitelijk als enige optie uit de bus komt. Het betekent dat burgers geen bedreiging vormen voor de bestaande orde, omdat zij, met de ideologische terreur van de vorige eeuw in het achterhoofd, een andere wereld *nauwelijks meer voor durven stellen*. Laat staan stappen te ondernemen om deze te realiseren.

Mijn stelling is dat het begrip *politiek* ons is ontnomen. En ik geloof dat de redenen die ons weerhouden om het ons weer eigen te maken vals zijn.

***“Het begrip
politiek is ons
ontnomen.”***

Politiek gaat voor mij allereerst om het vertegenwoordigen van onze idealen: het zoeken naar een bestaan waarin wij eenheid kunnen vinden tussen ons handelen en de idealen die hier de grond voor vormen. Een politiek systeem dat 'samenleven' als enig ideaal nastreeft is niet mijn systeem, want ik geloof dat het offer hiervoor te groot is. Om 'gewoon' samen te leven en de boel 'bij elkaar te houden' moeten wij tenslotte afscheid nemen van het idee dat een andere wereld, een andere politieke orde en vorm van vertegen-

woordiging mogelijk is.

Ik geloof dat wanneer mensen gevraagd worden naar de momenten in hun leven van waaruit zij hun ideeën over zingeving en schoonheid hebben geput, zij vrijwel altijd uitkomen bij de kunst en niet bij de politiek. Ik geloof daarom dat de literatuur, de poëzie, de muziek, de cinema en de beeldende kunst daarmee vele malen *representatiever zijn voor burgers dan de politiek*. De enige logische gevolgtrekking is dan dat kunstenaars volksvertegenwoordigers zijn. Dat elk ideaal, dat elke politiek, begint bij de kunsten. En de enige logische gevolgtrekking hieruit is dat er *dus wel degelijk een andere vorm van vertegenwoordiging, een andere politiek, mogelijk is*. Anders dan degene die wij nu, in bestuurlijke zin, terecht als nauw en ontoereikend ervaren. ■

Beeldend kunstenaar Jonas Staal (1981) is woonachtig en werkzaam in Rotterdam. Van zijn hand verscheen recentelijk het essay 'Post-propaganda' (Fonds BKVB, 2009) en de bundeling beeldende werken 'Macht?... Aan welk volk?!' (Jap Sam Books, 2010).

Zie ook www.jonasstaal.nl

• Interview •

KUNST EN CULTUUR ZIJN VOOR IEDEREEN

"CULTUUR IS GEEN ELITAIRE ZAAK"

Niet alleen de professionele kunsten zouden wel eens slachtoffer kunnen worden van de economische crisis. Dat geldt ook voor de amateurkunsten. Maakt Jan Jaap Knol, directeur van het Fonds voor Cultuurparticipatie zich zorgen? Een interview.

Het is zonnig, eind maart en de landelijke verkiezingen zijn nog ver weg. En het gaat goed met het Fonds voor Cultuurparticipatie van Jan Jaap Knol. Zo is net het programma 'Er zit muziek in ieder kind' van start gegaan. Met het doel om muziekeducatie voor meer kinderen beschikbaar te maken. Toch dreigen bezuinigingen in diverse gemeenten als wellicht later landelijke bezuinigingen ook de amateurkunst te treffen.

Waarom zou de overheid eigenlijk amateurkunst moeten ondersteunen?

Jan Jaap Knol: "Om zoveel mogelijk mensen actief in aanraking te laten komen met kunst en cultuur. Mensen moeten de kans krijgen zich te ontwikkelen in culturele activiteiten. Overigens betalen amateurkunstenaars dat in hoge mate zelf. Tegenover elke euro subsidie van Rijk en gemeente, betaalt de amateurkunstenaar er zelf ten minste tien. Voor materiaal, voor het huren van repetitielokaal en vul zelf maar in. Maar er zijn ook een hoop zaken die mensen niet op eigen kracht gefinancierd of georganiseerd krijgen. Zo zijn er accommodaties nodig en plekken om te spelen. Die hebben amateurs net zo goed nodig als professionele kunstenaars. Je moet als overheid investeren in amateurkunst, omdat je er waarde aan toekent dat mensen ac-

tief bezig zijn met kunst. Niet alleen voor het individuele welzijn, maar ook omdat mensen samen cultureel actief zijn."

Sporten doen mensen toch ook samen?

"Daarin is de facilitaire vergelijking wel te trekken: er moeten velden en hallen zijn om sport te beoefenen. Maar er is ook een verschil. Binnen kunst en cultuur vindt ook de overdracht plaats van verhalen en tradities van een samenleving, van repertoire. We hebben als samenleving een hoop cultureel kapitaal dat deels geïncorporeerd is in de samenleving, maar waaraan ook steeds elementen worden toegevoegd."

De verantwoordelijkheid voor amateurkunst ligt voor een groot deel ook bij de gemeenten. Hoe is verhouding tussen Fonds en gemeenten?

"In de afgelopen jaren hebben de verschillende overheden meer overeenstemming gezocht en gevonden als het gaat om de gezamenlijke doelen voor cultuurparticipatie. Wij spelen daar als Fonds een belangrijke rol in. Zo komt de verhouding tussen ons en de gemeenten vooral tot uitdrukking in de ontwikkelingsfunctie. Wij hebben geen programma om te zorgen dat er meer repetitieruimten komen, dat is bij uitstek een gemeentelijke verantwoordelijkheid. Maar we kunnen wel helpen om inhoudelijke ontwikkelingen te signaleren en verder te helpen. Zo willen we de komende tijd prioriteit geven aan muziekonderwijs voor jonge kinderen. In bijna elke gemeente heb je muziekscholen of muziekonderwijs. Maar in de praktijk zitten daar vooral kinderen uit de middelste en hoogste inkomensgroep op. Ouders uit die groepen zijn daar immers meer op gespitst dan ouders uit financieel

minder sterke groepen. Als je die kinderen toch muziekonderwijs wilt geven, dan zal dat moeten gebeuren in het onderwijs en daarvoor is eerst een stimulerende beweging nodig. Dat geven we vorm in het programma 'Er zit muziek in ieder kind'. In het kader van die subsidieregeling starten er verschillende pilots om muziek een vanzelfsprekender onderdeel te maken van het onderwijsaanbod op de basisschool. Om te voorkomen dat die projecten op zichzelf komen te staan, moeten de aanvragers formuleren hoe ze hun project verbinden aan de school en er moet aandacht zijn voor de scholing van de docenten. Verder vragen we om een adhesieverklaring van de gemeente. Zo organiseer je dat het geen eenmalig project blijft, waar de belangrijkste subsidiënt niet achter staat. Het is belangrijk dat niet alleen wij als Fonds zulke projecten stimuleren, maar dat ook de overheden het van belang vinden dat er meer aandacht is voor muziekonderwijs."

Toch dreigen verschillende gemeenten in het kader van de bezuinigingen te gaan snoeien in de amateurkunst.

"Er zullen ongetwijfeld gemeenten zijn waar er in amateurkunst gesneden dreigt te worden. Het is daarom goed dat er houvast is in de vorm van gezamenlijke doelen tussen Rijk, gemeenten en het fonds. En in een groot aantal gevallen is men ook aan afspraken gebonden die in ieder geval lopen tot 2012.

Ik denk dat amateurkunst echt wezenlijk is voor het culturele leven in een stad. Het heeft toegevoegde waarde naast de professionele kunsten. Natuurlijk is er simpelweg waarde voor de economie: amateurkunstenars doen allerlei uitgaven in de plaatselijke muziek- en schilderwinkels.

***"Uiteindelijk
verhoudt
iedereen zich
tot kunst."***

Maar dan hebben we het nog niet over de grote culturele waarde en de betekenis voor de samenleving die amateurkunst heeft. Cultuur is geen elitaire zaak. Bij uitstek de amateurkunst laat zien dat heel veel mensen er plezier aan beleven en profijt van hebben. Dat moeten we duidelijk maken. Cultuur speelt een belangrijke rol op individueel, sociaal en economisch niveau."

***"Het is opvallend dat urban arts eerder zijn opgepikt door het welzijns-
werk, dan door de culturele
sector."***

Waarom krijgt de sector dat belang zo slecht op het netvlies van de politiek?

"Naar mijn mening heeft de culturele sector te lang het debat gemeden. Telkens is benadrukt dat kunst autonoom is en geen politieke inmenging duldt. De politiek wordt zo op afstand gehouden. Maar aan de andere kant lobbyen de culturele instellingen telkens weer voor meer budget. En dan denken die politici: 'Het is ook nooit goed. Er moet geld bij, maar als we er wat van vinden dan gooien de instellingen de deur dicht'. Hoewel de kunst zijn vrijheid nodig heeft, staat hij ook op allerlei manieren in verbinding met de samenleving. Op allerlei terreinen is cultuur wezenlijk. Kunst kan soms elitair zijn, maar uiteindelijk verhoudt iedereen zich tot kunst. Iedereen heeft een favoriete schrijver, schilder of favoriete muziek. Ook moet de sector minder bang zijn om cultuur ook

als middel te zien. Het werkt verlamdend in het cultuur-politieke debat als de sector blijft roepen dat cultuur slechts een doel op zich is. Het debat zingt zich dan los van de maatschappij. Je onderschat dan dat cultuur ook belangrijk is voor de samenleving. Het is in die zin opvallend dat *urban arts* eerder zijn opgepikt door het welzijnswerk, dan door de culturele sector. Omdat daar de kwaliteitsvraag niet meteen werd gesteld. We hebben bij het Fonds oog voor beide dimensies. Ons doel is de verdere ontwikkeling van de kwaliteit van amateurkunst, volkscultuur en cultuureducatie. Maar we hebben ook oog voor de inzet van cultuur als middel.

Het Fonds bereikt in samenwerking met provincies en gemeenten heel erg veel mensen. En biedt hen de mogelijkheid om kunst een actieve rol in hun leven te laten spelen. Zoals ik eerder al zei, zijn er een heleboel goede redenen om te investeren in cultuurparticipatie. Maar vooral omdat kunst en cultuur een fundamentele waarde hebben voor de samenleving.

Ik hoop dat de politieke partijen die waarde tot uitdrukking zullen brengen in hun verkiezingsprogramma's en in hun plannen." ■

**"Tegenover
elke euro
subsidie
van Rijk en
gemeente,
betaalt de
amateur-
kunstenaar
er zelf ten
minste tien."**

Robbert van Heuven is eindredacteur van
Kunsten '92 Magazine
Annemarie Koopman is redactielid van
Kunsten '92 Magazine

• Column •

EEN ZIELLOZE, LEGE SAMENLEVING

We moeten allemaal de broekriem aantrekken, op de kleintjes gaan letten, en het eventuele gat in de hand dichtten. Als er bezuinigd moet worden, zijn kunst en cultuur vaak de eerste posten waarnaar gekeken wordt om eens lekker het mes in te zetten. En waarom ook niet: de noodzaak van kunst en cultuur is niet te meten.

In mijn ogen is de functie van kunst en cultuur wel duidelijk: ze zijn de nar van de maatschappij. Ze confronteren, reflecteren, bieden troost en moeten onafhankelijk zijn. Ze zijn de ziel van de samenleving, de hartenklop, de identiteit. Tot over de eigen landsgrenzen wordt die 'ziel' uitgedragen.

Regelmatig wordt er geroepen dat er in Amerika toch ook kunst bestaat met weinig of geen subsidies. Maar als ik kijk naar mijn eigen vakgebied – het theater – dan zie ik duidelijk wat de gevolgen zijn van kunst met marktwerking. In de grote theaters van New York kun je enkel toneelstukken zien met filmsterren in de hoofdrol, gemaakt voor een breed publiek. Op zich is het streven naar een volle zaal alleen maar goed, maar daar gebeurt dat op een manier die iedere vorm van creativiteit doodt.

Onlangs nog zag ik in New York *Hamlet* met Hollywoodster Jude Law in de hoofdrol. Bij het begin van elke bekende zin ("To be or not to be...") begon het publiek luid te gillen en te applaudiseren. Het kijken naar een filmster in het echt bleek veel belangrijker dan de kwaliteit van de voorstelling, want die was beneden alle peil. Elke zichzelf respecterende krant in Amerika schreef 'de show' de grond in. Maar de mensen bleven komen om de slecht acterende Jude Law te zien. Al was er aan de voorstelling niets oorspronkelijks, niets vernieuwends, niets ontroerends, niets herkenbaars, confronterends of grappigs te beleven. Na afloop hoorde je de mensen dus teleurgesteld zeggen dat Shakespeare saai

en ouderwets is. Het gesubsidieerde gezelschap De Trust bracht een tijd terug datzelfde toneelstuk met Jacob Derwig als Hamlet. Het is honderden keren voor uitverkochte zalen gespeeld. En toonde aan hoe ongelooflijk actueel, verontrustend, betoverend, geestig en herkenbaar Shakespeare vandaag nog is.

"Het publiek niet per definitie geven wat ze willen, maar wat ze nodig hebben" zoals de rapper Fresku het zo raak formuleerde in het nummer *Vrijheid*, is een belangrijk onderdeel van een gezonde kunst- en cultuursector. Dat dat absoluut niet betekent dat je daarmee groepen mensen uitsluit, bewijst het succes van bijvoorbeeld *La Voix Humaine* waarin ik speelde. En waarnaar mensen kwamen kijken uit alle hoeken van de maatschappij.

Het Nederlands theater is bovendien een belangrijk export product. Wij spelen op uitnodiging (betaald door het gastland) over de hele wereld en dragen zo het Nederlands cultuurgood uit. Nederlands theater wordt als zeer vooruitstrevend en vernieuwend gezien in het buitenland.

De vraag is dus: willen we in Nederland grijze McDonalds-kunst maken? Of een belangrijke nationale en internationale speler zijn op het vlak van vernieuwing en creativiteit? Om creativiteit te waarborgen hebben we subsidie nodig. Instellingen werken allang met eigen inkomsten, verkregen uit sponsoring en succesvoorstellingen. Maar de basis van onafhankelijk geld blijft een noodzaak.

Een samenleving zonder kunst en cultuur die gesteund wordt door de overheid is een zielloze, lege samenleving. ■

Halina Reijn (1975) is actrice. Zij zit in het ensemble van Toneelgroep Amsterdam en speelde in diverse films. Ook is zij schrijfster.

• Essay •

CULTUUR IS MEER DAN KUNST

NAAR EEN INTEGRALE VISIE

Cultuur en media gaan het moeilijk krijgen, althans voor zover ze publiek worden gefinancierd en als het ligt aan de verkiezingsplannen van een flink aantal partijen. Toch zou het niet uit nood moeten zijn dat de sectoren elkaars gezelschap zoeken, vindt Hans Maarten van den Brink.

In beide sectoren zijn gelijksoortige ontwikkelingen gaande. In de media verdwijnt in hoog tempo, hoger dan veel betrokkenen erkennen, het strikte onderscheid tussen elektronisch en gedrukt aanbod. Kranten en tijdschriften zijn steeds actiever op internet, niet alleen met tekst maar ook met beeld en geluid. Zij zien het aanbieden van betaalde diensten aldaar op dit moment als de belangrijkste weg om hun financiering op peil te houden en te verbeteren. Omroepverenigingen behoren intussen al jaren tot de belangrijkste uitgevers van publiekstijdschriften. Daarnaast biedt de Publieke Omroep (NPO) op grote schaal nieuws in tekstvorm aan via Teletext en NOS.nl, maar ook door het redigeren van websites bij programma's. Kranten hebben belangen in radio- en televisiezenders verworven, maar ook het omgekeerde komt voor. Steeds vaker gaan publieke omroeporganisaties en commerciële uitgevers samenwerkingen aan met als doel met publiek geld gemaakte mediaproducties te vermarkten. Het monopolie op distributie van beeld en geluid is verdwenen. Naast de antenne (vooral voor radio) en de kabel zijn er nu ongelimiteerde mogelijkheden om inhoud digitaal te verspreiden. En daar wordt ook volop gebruik van gemaakt, een gebruik dat alleen nog maar zal toenemen. Natuurlijk geldt hier de wijsheid dat nieuwe ontwik-

kelingen langzamer hun beslag krijgen dan gehoopt door hun profeten. Maar ze gaan toch echt veel sneller dan gevreesd door de *powers that be*. Nog maar vijf jaar geleden stegen de oplagen en het advertentievolume bij dagbladen. Vijf jaar geleden werd YouTube opgericht en door niemand herkend als toekomstige dominante factor op internet. Twaalf jaar geleden kwamen de oprichters van Google op een lumineus idee...

Stroomversnelling

Ook in de kunsten zijn in hoog tempo traditionele scheidslijnen tussen disciplines weggevallen. Dat proces was al decennia aan de gang, maar is in een stroomversnelling geraakt door de opkomst van nieuwe media. Het gebruik van film op toneel, van toneel (performance) en film in musea en kunsthallen, het levend ten gehore brengen van poëzie, zijn inmiddels al lang en breed geaccepteerde en gekende manieren om artistieke processen vorm te geven. Vooral binnen het zeer brede terrein van de beeldende kunst lijken niet-traditionele middelen zoals schrijven, filmen en spreken soms zelfs dominant. De nieuwe elektronische media zorgen nu voor een beweging waarvoor de naam 'stroomversnelling' een understatement is. Erfgoedinstellingen (musea, maar ook bibliotheken en audiovisuele archieven zoals Beeld en Geluid, het Filmmuseum) zijn bezig hun totale bezit te ontsluiten voor thuisgebruik. Daarmee verandert ook de functie van hun fysieke locatie, het gebouw. Het is niet langer de plek waar publiek naar toe moet worden gelokt, maar misschien eerder een nevenfunctie, een extraatje naast de elektronische kerntaak. Musea en toneelgroepen treden intussen met steeds meer regelmaat zelf op als producent van films, die zowel via

traditionele televisie als via het web genoten kunnen worden (zoals de projecten van het RO-theater en Boijmans in Rotterdam). Schrijvers en uitgevers realiseren zich dat ze de consequentie moeten trekken uit de omstandigheid dat gedichten nu eenmaal vaker 'live' worden genoten dan in de vorm van een gedrukte bundel en dat de aan literatuur gewijde 'communities' op internet meer zijn dan de plek waar biografische gegevens over een auteur kunnen worden gevonden. Het zijn vaak gemeenschappen waar het gesprek over boeken plaatsvindt. Boeken? De vraag is hoe lang en voor welke vorm van literatuur het gedrukte boek nog verkozen zal worden boven het eBook. In kringen van filmdistributeurs, waar de gevolgen van elektronische verspreiding al veel langer het belangrijkste probleem vormen waarmee men zich te verstaan heeft, is de vraag nu vooral welke beleving de gang naar de bioscoopzaal toevoegt. Vandaar de restaurants, de 3d-brillen, de voor- en nagesprekken, de marathons en hier en daar al de eerste versmeltingen van film en toneel, zelfs bij documentaires.

"Twaalf jaar geleden kwamen de oprichters van Google op een lumineus idee..."

Niemandland

Betekent dit nu dat alles nieuw is, alle oude vormen en gedachten zijn gestorven en we vanuit de oersoep mogen beginnen, moeten beginnen? Nee, de traditionele kern van disciplines blijft natuurlijk (ook) gewoon bestaan. Het vertellen van een goed verhaal met een begin en een eind, het schilderen met olie-

verf, de monoloog van een begaafd acteur waar we ademloos vanuit een donkere zaal naar luisteren. Vanuit instellingen en fondsen gedacht kunnen dat heel goed de kernen zijn van beleid. Zolang maar erkend wordt dat de buitengrenzen niet meer zijn af te bakenen. Dat er een groot spannend niemandsland is waar kunstenaars zo min mogelijk moeten worden gehinderd door kunstmatige beperkingen.

Voor beide sectoren, de media en de cultuur, geldt dat de ontwikkelingen niet te stuiten zijn en ook geen angst hoeven aan te jagen. Maar voor zover ze met publiek geld worden gefinancierd zijn er wel problemen. En die lijken, niet verrassend gezien de invloed van dezelfde technologische ontwikkelingen, ook weer aanmerkelijk op elkaar. Voor beide sectoren geldt dat de overheid met de mond belijdt dat er 'integraal beleid' zal moeten worden gevoerd. Voor de media betekent dit (zoals de WRR en de Raad voor Cultuur al jaren bepleiten) dat gedrukte en audiovisuele media in samenhang worden bekeken. Maar dat gebeurt niet. Het zojuist gesneefde kabinet meende dat door het nemen van enkele incidentele maatregelen, deels op aanbeveling van de Commissie Brinkman en voornamelijk op het gebied van werkgelegenheid, het dossier voor de gedrukte pers voorlopig kon worden gesloten. Voor publieke radio en televisie werd besloten tot een vijf jaren geldend 'Concessiebeleidsplan' waarin alle activiteiten van de nationale omroep gedetailleerd worden vastgelegd. Er zijn bovendien twee nieuwe omroepverenigingen met hun wortels in het Telegraafconcern toegevoegd aan het toch al imposante en nauwelijks te coördineren aantal zendgemachtigden in het Hilversumse bestel. Maar nog voor die nieuwe concessieperiode in september moet beginnen, lijken bijna alle betrokkenen – regering, Kamer maar ook de top van de Publieke Omroep – het erover eens dat het systeem vrijwel onwerkbaar is. En dat er juist veel minder omroepen, en anders georganiseerd, de publieke taken zouden moeten vervullen. Iets gaan doen en tegelijkertijd weten dat wat je doet geen goed idee is. Er is vast een mooie naam voor dat ziektebeeld. Maar belangrijker lijkt me dat de politiek zich nu realiseert dat de problemen die binnen het omroepbestel zijn veroorzaakt geheel en al op het conto van diezelfde politiek komen. Het gaat dan ook niet aan om de onvrede

over de inrichting van het bestel nu in de vorm van bezuinigingen op diezelfde Publieke Omroep af te wentelen.

Bankbiljetten

Gaat ook hier de parallel met de kunstsector op? In grote lijnen wel. Vaak lijkt het of niet het beleid de kunst volgt, maar de kunst zich in het beleid moet persen. De geschetste ontwikkelingen van interdisciplinariteit en multimediagebruik hebben hier ook vaak geleid tot het creëren van nieuwe instellingen en nieuwe regelingen, in plaats van het weghalen van barrières. En daarnaast bestrijdt men elkaar in de kunsten van oudsher, net als in de omroep, graag met juridische middelen als het gaat om aandacht en geld. Gelijkheid en rechtszekerheid tot achter de komma? Dat dwingt de overheid tot steeds meer vreugdeloos beleid. De verkaveling van een terrein dat steeds meer dwarsverbanden vertoont, zorgt er ook in de kunsten voor dat sectoren elkaar wel moeten bestrijden, of op zijn minst met argwaan moeten bekijken. Wat er bijkomt in de beeldende kunst, zou er immers wel eens af kunnen gaan bij de film. Sommige kunstvormen hebben belang bij de status quo, andere juist niet. Zo lijken de podiumkunsten de laatste jaren vooral het mikpunt van kritiek en bezuinigingen. Er moeten voldoende bankbiljetten, afkomstig uit de kaartverkoop aan bezoekers, op iedere stoel van toneel- of concertzaal liggen. Wanneer er niet genoeg eigen inkomsten zijn behaald, moet een gezelschap geld aan de minister

terugbetalen, dat dan uiteraard afkomstig is uit de subsidie voor het volgende project. Voor de stoelen in bioscoopzalen geldt deze eis gelukkig, maar ook vreemd genoeg, weer niet. Voor alle duidelijkheid: het lijkt me ook niet wenselijk. Maar een kunstbeleid dat rekening houdt met ontwikkelingen in alle kunsten en dus vandaag de dag ook met de mediatisering daarvan, en pas dan kijkt naar de meest wenselijke organisatiestructuur, is iets wat op zijn minst als nastrevenswaardig zou kunnen worden erkend. Verkokering, het afschermen van beleidsterreinen die in werkelijkheid geheel of compleet vervlochten zijn, de ogen gesloten houden voor de reële en de virtuele werkelijkheid – dat zou toch niemand moeten willen.

Reorganisatie-op-bezuiniging-op-reorganisatie

Het voorgaande is geen pleidooi voor een grootscheepse nieuwe organisatie van ofwel het omroepbestel dan wel de kunstensector. Beide zijn, zoals al eerder gezegd, eerder over- dan ondergereguleerd. Beide sectoren worden bovendien bevolkt door mensen die hard en met grote bezieling werken tegen vergoedingen waarvoor men elders in de samenleving zijn neus ophaalt – een enkele operazanger of televisiepresentator uitgezonderd. De politiek zou moeten worden aangemoedigd programma's en projecten van de publieke media – radio, televisie en internet zijn als categorieën steeds minder te scheiden – op inhoud te (laten) beoordelen en zich minder bezig moeten houden met de organisatie van de nationale omroep. Den Haag zou Hilversum op grotere afstand moeten besturen, maar dat vergt natuurlijk wel de discipline van partijen in Hilversum om niet steeds een beroep te doen op datzelfde Den Haag. In plaats van de huidige cyclus van reorganisatie-op-bezuiniging-op-reorganisatie zou het volgende kabinet er goed aan doen eindelijk te komen met een integrale visie op publiek mediabeleid: wat is er op het gebied van informatie, journalistiek, cultuur en wellicht ook amusement van zoveel maatschappelijke waarde dat het publieke ondersteuning verdient, zowel gedrukt als

“Sommige kunstvormen hebben belang bij de status quo, andere juist niet.”

audiovisueel? En laat de uitwerking dan aan professionals over.

Nieuwe verbindingen

De kunstenwereld heeft een veel grotere vrijheid om zichzelf opnieuw te organiseren. Er is wel koudwatervrees, maar er staan geen sancties op samenwerking tussen bijvoorbeeld de cultuurfondsen. De fondsen voor de letteren zijn dit jaar gefuseerd. Over een dergelijke fusie bij de fondsen voor beeldende kunst wordt al jaren gesproken. Maar is zo'n moeizaam en altijd energievretend proces wel nodig? Informeel overleg, minder krampachtige concentratie op het eigen beleidsterrein en het weghalen van de schotten om de eigen begroting zijn middelen die een doelmatiger aanpak bevorderen. En doen bovendien recht aan de ontwikkelingen in de kunst zelf, die altijd sneller gaan dan de beroepsregelaars kunnen bijbenen. Een mijns inziens geslaagd voorbeeld van zo'n aanpak

"Games zijn artistiek gezien een interessant nieuw medium waaromheen van alles beweegt."

op kleine schaal is de samenwerking tussen het fonds BKVB (Fonds voor Beeldende Kunsten Vormgeving en Bouwkunst) en het Mediafonds op het gebied van games: artistiek gezien een interessant nieuw medium waaromheen van alles beweegt. Dus: liever een gemengd samengestelde commissie die kan scouten, beoordelen en normen ontwikkelen, dan eerst een reglement, een bestuursstructuur of zelfs, god bewaar ons, een heel nieuw fonds. Een fusie? Een uitwisseling op onderdelen? Dat kan later altijd nog, op het moment dat er zoveel wordt samengewerkt dat zoiets niet meer dan logisch is. Levert deze aanpak geld op? Vermoedelijk wel, net zoals het aangaan van nieuwe verbindingen tussen traditionele omroepinstellingen en cultuurproducenten geld zou kunnen ople-

veren. Maar als er zoveel goede inhoudelijke redenen zijn om dat te doen, zou het jammer zijn als het er onder druk van bezuinigingen pas van komt.

Een recent rapport van de Raad voor Cultuur (*Netwerken van betekenis*, april 2010) tracht de consequenties voor digitalisering voor de hele cultuur te benoemen en komt tot een soortgelijke conclusie. Instituties zouden niet alleen hun eigen klandizie (aanvragers/publiek) moeten bedienen, maar ook netwerkfuncties moeten vervullen ten opzichte van elkaar. Helaas komt dit advies niet tot concrete aanbevelingen, waarin man, vrouw en paard worden genoemd. Zoals de Raad, die juist op dit heikele moment voor de kunsten en de media een cruciale rol zou moeten vervullen, eigenlijk in alle opzichten over de grote lijnen zwijgt. Het hoogste orgaan dat de overheid gevraagd en ongevraagd van advies dient op het gebied van kunsten en media, brengt bij voorkeur deeladviezen uit, keurig geordend naar de bestaande structuur.

Mediabeleid was altijd al cultuurbeleid. Dat is het nu – om interne zowel als externe redenen – meer dan ooit. En dus niet alleen, omdat volgens opiniepeilingen de publieke omroep en de kunsten schouder-aan-schouder hoog in de top-tien van de door de kiezer gewenste bezuinigingen staan. ■

Hans Maarten van den Brink was kunstredacteur van NRC Handelsblad, hoofdredacteur van de VPRO televisie, directeur van Kunstcentrum Witte de With en is thans directeur van het Stimuleringsfonds Nederlandse Culturele Mediaproducties en bestuursvoorzitter van Toneelgroep 't Barre Land. Hij schreef deze bijdrage op persoonlijke titel.

• Interview •

"MET 'MOOI NEDERLAND' WIN JE DE OORLOG NIET"

Yttje Feddes is Rijksadviseur voor het Landschap. Haar benoeming is een signaal dat de regering landschap belangrijk vindt. En dat men een beroep wil doen op de deskundigheid van landschapsarchitecten. Maar het betekent nog niet dat vanuit Den Haag kan worden bepaald hoe Nederland eruit ziet. Landschap is verweven met onze identiteit en cultuur, maar wie heeft er eigenlijk iets over te zeggen? Een gesprek met Yttje Feddes kan een tipje van de sluier oplichten.

Als iemand weet welke krachten Nederland vormen is het de Rijksadviseur voor het Landschap. Om te beginnen de vraag waar de verantwoordelijkheid ligt. In de ruimtelijke ordening wil de regering zoveel als mogelijk overlaten aan de lokale overheden. Het motto is daarbij 'decentraal wat kan, centraal wat moet'. Tegelijkertijd is er ook een roep om meer centraal ingrijpen tegen de 'verrommeling' van Nederland. Hebben we in het landschap te veel of te weinig decentralisatie?

Feddes: "De rolverdeling is nu anders dan een halve eeuw geleden toen de IJsselmeerpolders werden aangelegd en ingericht. Dat was een toonbeeld van centrale sturing waarbij de Rijksdienst IJsselmeerpolders de touwtjes stevig in handen had. De rol van de Rijksdienst begon bij de eerste globale schetsen en liep door tot en met de beplanting van de boerenerven. Deze strakke regie gaf de polders een samenhangende kwaliteit. Er ontstond een mooi staaltje van functioneel Nederlands ontwerp. Je hoort tegenwoordig wel pleidooien voor een steviger optreden van de rijksoverheid, maar de aanpak van de Rijksdienst IJsselmeerpolders is in huidige verhoudingen volkomen ondenkbaar. Ruimtelijke planning is tegenwoordig veel meer een kwestie van onderhandelen en samenwerken."

Rolverdeling

Zijn we op dit moment niet teveel naar de andere kant doorgeslagen? Zijn er nog ontwikkelingen waar het Rijk greep op wil heb-

ben of wordt alles overgelaten aan de andere overheden en de markt? "Ik ben nu ongeveer een jaar in functie als rijksadviseur en mijn waarneming is dat er op nationaal niveau wordt gewerkt aan verschillende thema's die inderdaad relevant zijn voor de toekomst van het landschap. Het gaat dan behalve om de rivieren ook om de ecologische hoofdstructuur, om het opwekken van windenergie en om de schaalvergroting in de landbouw. Wat beter kan, is het in samenhang bekijken van dergelijke thema's, want uiteindelijk komt het allemaal samen in het landschap. Er is al veel te winnen met een kaart van Nederland die laat zien wat de combinatie van deze beeldbepalende ontwikkelingen gaat betekenen. Soms wordt gedacht dat 'landschap' hetzelfde is als 'natuur'. Dat is een misverstand. We hebben bijvoorbeeld wel mooi de ecologische hoofdstructuur in kaart gebracht, maar daarmee heb je nog geen goed beeld van het waardevolle cultuurlandschap. Ook dat hoort op de kaart die ik net noemde."

Politieke prioriteiten

In de komende periode zullen politici allerlei voorstellen ontwikkelen om Nederland klaar te maken voor de periode na de crisis. Krijgt dat ook gevolgen voor het landschap? Wat zijn de kansen en bedreigingen binnen het huidige politieke klimaat? "Landschap maak je niet van de ene dag op de andere, economische en politieke schommelingen hebben daar niet zoveel invloed op. Toch spelen er op de lange termijn wel grote veranderingen. We zijn eraan gewend geraakt dat ruimtelijk

"Ruimtelijke planning is tegenwoordig veel meer een kwestie van onderhandelen en samenwerken."

beleid in het teken staat van groeiopgaven. Er was altijd veel ruimte nodig om woningen te bouwen en ook de voedselproductie had hoge prioriteit. Dat is allebei veranderd. In de toekomst zal een groot deel van de nieuwbouw binnen de bebouwde kom kunnen plaatsvinden. Verder is de positie van de landbouwsector veranderd. Nederland is te dichtbevolkt om de landbouw in grote gebieden een soort alleenrecht te geven. Een deel van de productie verplaatst zich naar andere delen van de wereld en hier zullen we moeten zoeken naar een bepaalde mate van verweving. Sommige landbouwers verbreden hun bedrijf met bijvoorbeeld kampeerplekken. Zo krijgen zij ook zelf belang bij een buitengebied dat toegankelijk en aantrekkelijk is voor recreanten. Op korte termijn heeft de crisis als voordeel, dat er minder animo is voor de aanleg van bedrijventerreinen. Zo zijn er allerlei kansen voor het landschap. Het Rijk heeft vooral een taak bij de nationale opgaven die ik noemde. Het valt me wel op dat landschap tot dusver minder leeft bij de politiek dan bij het publiek. Ik lees in de krant een serie over de toekomst van Nederland, waaraan ook Geert Mak een bijdrage leverde. Daaruit spreekt dat mensen zich zorgen maken over het verdwijnen van het vertrouwde cultuurlandschap. Maar in de verkiezingsprogramma's speelt dit geen rol van betekenis. Voor de politiek is landschap een lastig onderwerp omdat je er geen simpele cijfermatige doelstellingen op kan loslaten. Het is net als andere cultuuruitingen vooral een kwalitatief gegeven. Iedereen weet dat het belangrijk is, maar je kan er geen getal op plakken. Als je mij vraagt naar een boodschap voor landelijke politici, komen er een paar dingen bij me op. Om te beginnen: denk niet dat het vanzelf goed komt, ook de overheid moet zich als opdrachtgever inspannen om kwaliteit te bereiken, anders gebeurt het niet. Maar aan de andere kant: landschappelijke kwaliteit is niet afhankelijk van grote investeringen. Het gaat vooral om een goede voorbereiding en van aandacht voor samenhang. De regering heeft in de Architectuurnota aangekondigd dat bij Rijksprojecten 'het ontwerp voorop' zal staan. Daarmee wordt bedoeld, dat ontwerpers zullen worden ingeschakeld in een vroeg stadium van ideevorming. Als je inderdaad bij grote projecten ontwerpers in de voorbereiding de ruimte biedt om scenario's te verkennen en samenhang aan te brengen,

bespaar je misschien zelfs geld. Uiteindelijk is het vooral een culturele kwestie, het Rijk moet bij grote projecten bereid zijn om het goede voorbeeld te geven.

De rest van Nederland

Het Rijk is nu een paar jaar bezig met het programma 'Mooi Nederland', dat vooral is gericht op het belonen van initiatieven van buiten de Rijksoverheid. Dat is nuttig en stimulerend, maar daarmee win je de oorlog niet. Cruciaal is, dat het Rijk bij enkele belangrijke thema's zelf het voortouw neemt.

***“Mensen
maken zich
zorgen over het
verdwijnen van
het vertrouwde
cultuurland-
schap. Maar in
de verkiezings-
programma's
speelt dit
geen rol.”***

Voor mij hoort ook de schaalvergroting in de landbouw daarbij. Om een voorbeeld te noemen hoe het niet moet: na de problemen in de intensieve veehouderij van enkele jaren terug was de tijd rijp voor een nieuw begin. Het onderwerp is toen overgedragen aan de provincies en die hebben weer doorge-decentraliseerd naar regionale commissies. Het gevolg is dat de intensieve veehouderij zal worden geconcentreerd in 136 gebieden

en op soms onwaarschijnlijke plekken. Dat is zacht gezegd geen ideale oplossing. Ik ben benieuwd wat er gebeurd zou zijn als het Rijk zelf een stuk of vijf echte concentratiegebieden had laten ontwerpen. Waarschijnlijk was dat uiteindelijk zowel voor de ondernemers als voor het landschap beter geweest.”

Als het advies aan de regering is om de bemoeienis met het landschap te beperken tot enkele hoofdthema's, hoe moet het dan met de rest van Nederland? “Je moet beseffen dat er in het landschap veel te bereiken valt met bescheiden ingrepen. Plekken die we nu

“Cruciaal is dat het Rijk bij enkele belangrijke thema's zelf het voortouw neemt.”

mooi vinden hebben veel van hun schoonheid te danken aan de beplanting van wegbermen en erven. Ooit waren daar subsidie-regelingen voor. Provincies en gemeenten zouden dat weer kunnen oppakken. Daarbij zijn de kosten van aanplant nauwelijks een punt. Je moet vooral voorlichting geven en onderhoud stimuleren. Uit het enthousiasme voor vrijwilligerswerk in het landschap blijkt dat veel mensen graag iets concreets aan hun omgeving doen. Ook dat is een kwestie van cultuur.” ■

Dirk Bergvelt is senior projectleider bij Architectuur Lokaal. Hij publiceerde onder andere: *Er komt iets van de grond. Met opdrachtgevers in het landelijk gebied* (2009)

• Column •

"IK GA HIER NIET MEER WEG"

Tot voor kort stond ik met mijn mond vol tanden als iemand me vroeg wat het belang van poëzie is. Weet ik veel. Zonder poëzie komt er ook water uit de kraan. De laatste weken breng ik veel tijd in bouwmarkten en meubelzaken door. Alle poëzie die je daar kunt vinden, is onbedoeld: IKEA verkoopt een staande, glimwormvormige lamp. De lamp heet Orgel Vreten.

Er zijn tijden geweest dat dichters belangrijker waren dan zakenlieden en rijker dan koningen – duivelskunstenaars waar niet mee viel te spotten. Er waren – er *zijn* – landen waar poëzie meer kracht bezit dan dynamiet, waar mensen voor eeuwig worden weggestopt, omdat ze het wagen om gedichten te schrijven over wat ze bezielt. Er bestaan

dictaturen waar mensen hele dichtbundels uit hun hoofd kennen, domweg omdat ze de doodstraf riskeren door de bundels in huis te hebben.

In Nederland is poëzie de hofnar van de literatuur, een letterkundig kamerspel voor lekker gekke mensen. Een linkse hobby is het. Maar: een goedkope linkse hobby. Zo nu en dan roepen drie bleke strojonkers samen een nieuwe generatie uit, die in niets valt te onderscheiden van de vorige. Soms schrijft er iemand een manifest waarin wordt opgeroepen tot revolutie, vadermoord, straatrumoer, stank en gevaar in de poëzie. Zulke periodieke oprispingen staan pijnlijk haaks op het volstrekt risicoloze dichtersbestaan, waarin het grootste sociale drama wordt gevormd door het uitblijven van een werkbeurs.

Om eerlijk te zijn, haat ik de marginale, door dichters goeddeels zelf gekozen positie van poëzie. Ik heb een hekel aan de mandarijntjes die lakentjes ter grootte van postzegels uitdelen in de krant. Ik haat de oude, wildogige meisjes die woezieklukbundeltjes laten uitgeven. Ik haat dichters die weigeren om behoorlijk voor te dragen, maar zich wel laten betalen om dat te komen doen. Ik heb een hekel aan de über-intellectuele windbuilen die iedereen op hun blogjes de maat nemen. Dan mogen ze zelf een debuutje uitbrengen, en weten ze niet hoe snel ze weer vrienden moeten maken. Kortom: ik haat het grootste deel van de Nederlandse poëzie en een flink deel van haar beoefenaars, en ik haat mezelf dat ik er zo over denk.

Natuurlijk koester ik aan de andere kant een onverwoestbare liefde voor de poëzie die me raakt. Die wordt geschreven door dichters die me ontwapenen, omdat ze echt zijn, of in elk geval niet van echt te onderscheiden. Deze dichters schrijven niet wat ik voel; ik voel wat ze schrijven. Ze laten me gedichten lezen die ik zelf had willen schrijven, als ik

Kunsten '92

"In Nederland is poëzie de hofnar van de literatuur, een letterkundig kamerspel voor lekker gekke mensen."

het had gekund. Het zijn de dichters die mijn hoofd bewonen. Het belang van poëzie kan ik daar echter niet mee aantonen.

Met het nu volgende verhaal kan ik dat wel: mijn vriend en collega Ruben van Gogh schrijft behalve gedichten ook vaak liedteksten en zelfs hele musicals in opdracht. Zijn poëzie is zo muzikaal, dat de genres in zijn teksten in elkaar overvloeien. Veel opdrachten krijgt hij vanuit het Westland, vanwege zijn succes met een musical over de Westlandse cultband De Kromme Jongens.

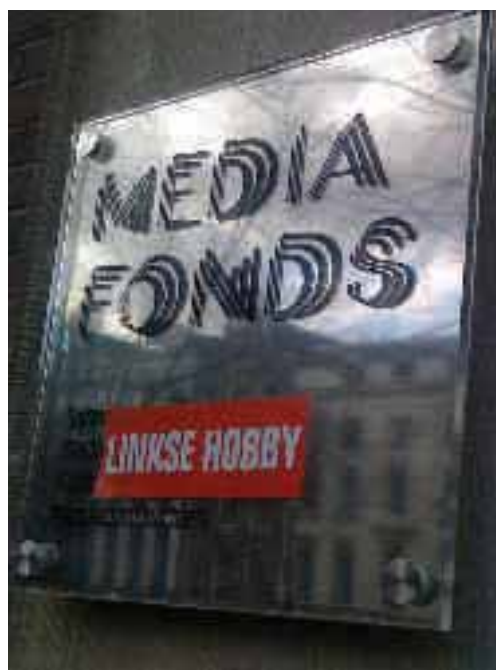
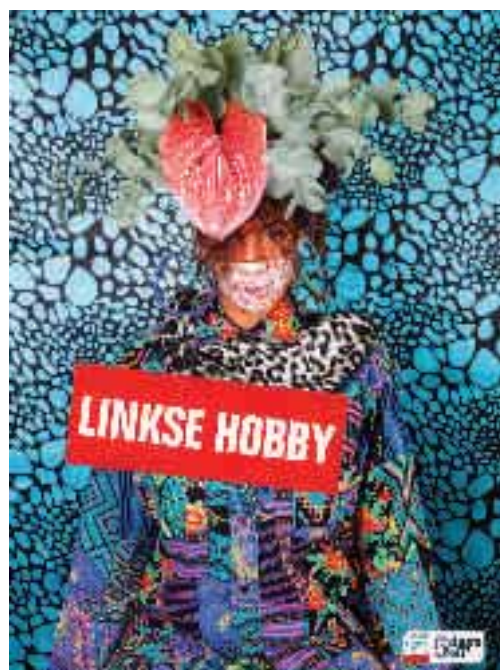
In Rubens opera *Vlammen – De Lier en de wereld*, zit een koorstuk voor vijftig tuinders, dat zo begint:

*Na de veiling hoop je dat er nog
iets overschiet.
Je werkt als eigen baas, maar voor de
bank ben je dat niet;
De bank die heeft je tuin en jou volledig
in z'n macht,
Je bent een vrije jongen, maar je ploetert
dag en nacht
als slaaf van de rente
als kweker van centen
als medeteler van een deel van
't financieel geheel*

en met zijn allen:

Met z'n allen alleen, met z'n allen alleen

Van Gogh blogt erover: "Aangezien de tuinbouwsector in het Westland zwaar getroffen is door de crisis, was het een scène die nogal aankwam tijdens de uitvoeringen, zowel bij het publiek (tuinders) als bij de uitvoerenden (tuinders). Vandaag werd mij verteld van een zestigjarige tuinder die al een half jaar ontslagen was, die samen met zijn vrouw in huilen was uitgebarsten tijdens dit koorstuk. Na dat weekend heeft hij besloten naar zijn oude baas te stappen met de woorden: 'Ik ga hier niet meer weg.' Sindsdien werkt hij er weer." Opeens een paar regels horen of lezen waardoor je beseft wat je definieert als mens, en op basis daarvan een levensveranderende beslissing nemen. Dat is, om maar iets te noemen, het belang van poëzie. ■

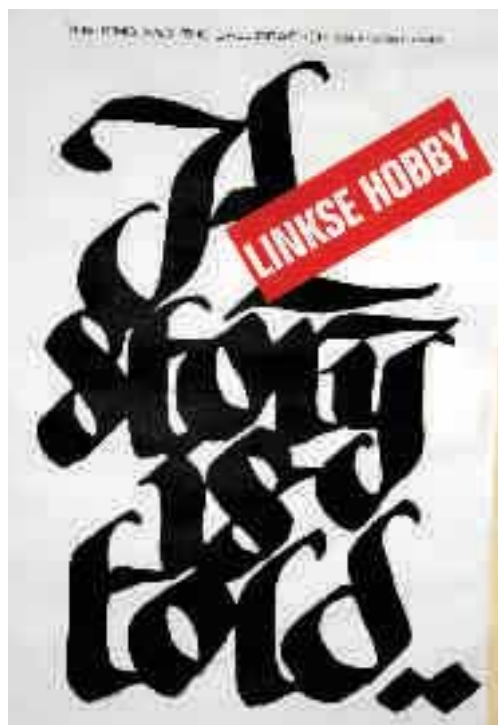
Kunsten '92

Mei 2010

Kunsten '92

• Interview •

KUNST EN CULTUUR BRENGEN WELVAART

"JE HEBT NIET ÉÉN CREATIEVE INDUSTRIE"

Dany Jacobs (1954) is hoogleraar Industriële Ontwikkeling en Innovatiebeleid bij de Universiteit van Amsterdam en lector Kunst, Cultuur & Economie bij de hogescholen ArtEZ en HAN in Arnhem. Daarmee is hij spin in het web op het terrein van de creatieve economie en innovatie. Wat is zijn mening over de staat van de creatieve industrie in Nederland? En waarin zouden het Nederlandse bedrijfsleven, de overheid, maar ook het onderwijs het beste kunnen investeren?

"De toegevoegde waarde van de creatieve productie en diensten staat buiten kijf. Technische ontwikkelingen leiden tot steeds meer dezelfde producten. Er zijn geen goede of slechte tv's meer. Daarbij komt dat bedrijven hun nationale monopolies kwijt zijn en ook internationaal moeten concurreren. Ze zullen zich dus op een andere manier moeten onderscheiden, bijvoorbeeld met een goed ontwerp. Een bedrijf als Philips heeft heel lang over dit proces gedaan. Met technologie alleen redden ze het niet meer: zelfs medische apparatuur moet er goed uitzien. Dat geldt zelfs voor de vormgeving van software. Werknemers pikken geen groene lettertjes op een zwart scherm meer."

Op welke terreinen liggen de meeste kansen voor Nederland en op welke manier zou de overheid die het best kunnen faciliteren?

"De toekomst ligt in het maken van hoogwaardige producten en diensten. Veel kansen blijven tot nu nog onderbenut. Nog altijd leveren te veel bedrijven doorsnee producten waarmee ze te weinig verdienen. Dat zou

kunnen veranderen door creatieve bedrijven en traditionele bedrijven beter met elkaar te laten samenwerken. Dat laatste was een belangrijk onderdeel van het eerste overheidsprogramma voor de creatieve industrie. Ook nu is daar gelukkig veel aandacht voor.

Als ik kritiek heb op het huidige beleidsprogramma, dan is dat eigenlijk maar op één punt: je hebt niet één creatieve industrie. Je kunt er dus ook niet één model op loslaten. Het idee dat je een strategische agenda voor de hele industrie zou moeten opstellen, is gebaseerd op kritiek van de Commissie Scheepbouwer die voor het Innovatieplatform alle sleutelsectoren heeft geëvalueerd. De creatieve industrie kreeg een 'gele kaart', omdat deze te versplinterd zou zijn. Maar het gaat om zoveel verschillende soorten bedrijven dat het heel lastig is om daar een gemeenschappelijk programma op los te laten. Je kunt de situatie echter ook positief waarderen. Het is een heel dynamische sector.

Laten we bovendien niet vergeten dat er pas sinds heel kort een overheidsbeleid voor de creatieve industrie is. Ik heb veel aan Richard Florida te danken. Sinds het verschijnen van zijn boek *The Rise of the Creative Class* was het ook voor de Nederlandse overheid duidelijk dat innovatie meer is dan technologie en heel veel te maken heeft met creativiteit. Ik liep daarvoor al jaren met diezelfde boodschap de deur bij het ministerie van Economische Zaken plat. Maar toen Florida het zei was het waar en werd ik het jaar daarop groots

*"Pas toen
Richard Florida het
zei, was het waar."*

binnengehaald. Sindsdien is er ontzettend veel veranderd. In 2004 was er nog nauwelijks geld voor de creatieve sector. Sindsdien zijn er discussiebijeenkomsten, nota's en geld voor innovatie. De grote winst is dat er nu over de waarde van de creatieve sector voor de economie wordt gepraat: voorheen zag men niet eens de relevantie."

Er wordt gewaarschuwd dat de Nederlandse creatieve industrie zijn voorsprong verliest ten opzichte van andere landen die daar ook flink in investeren.

"Daarover wordt te veel gejeremieerd, daar geloof ik niet in. Nederland is een van de meest moderne creatieve economieën ter wereld. Nederland is ook traditioneel goed in commercie: het is de vijfde exporteur ter wereld. Van het koloniale handelsverleden kom je nog steeds op de meest afgelegen plekken sporen tegen. Afgelopen maand zag ik in Taiwan een tentoonstelling over inheemse textielkunst die ook Nederlandse invloeden heeft.

Wat me wel opvalt, is het dat commercie door de creatieve sector zelf negatief bekeken wordt. Of het nu gaat om Andre Rieu, Marcel Wanders of Jan des Bouvrie: er wordt heel snel geroddeld. Veel mensen in de culturele sector vinden dat het eigenlijk niet hoort, commercieel zijn, terwijl er juist op het grensvlak tussen economie en cultuur grote winst te behalen valt. Nederland heeft enerzijds snel een minderwaardigheidscomplex: 'we lopen achter'. Anderzijds zijn Nederlanders teleurgesteld als ze niet de president van Europa leveren. Er zit een spanningsveld tussen gezeur over achterblijven en de verwachting te horen bij de groten der aarde."

Wat zou het hoger onderwijs, zoals uw UvA of ArtEZ, kunnen bijdragen aan de groei van de creatieve industrie?

"De kern van mijn leeropdracht bij ArtEZ is de economische kant binnen te brengen in het kunstonderwijs. En omgekeerd bij HAN de culturele kant in de bedrijfsopleidingen. Ik onderzoek verdienmodellen in de creatieve sector. Hoe kunnen mensen geld verdienen met creatieve producten en diensten? Om mezelf als voorbeeld te gebruiken: ik heb een aantal boeken over innovatie geschreven, maar dat levert relatief weinig op. Geld

verdienen doe ik met lezingen. Een traditioneel denkende consultant zou zeggen: concentreer je op de lezingen, maar zonder de boeken krijg je die lezingen niet. Het is dus een verdienmodel in meerdere stappen en dat geldt voor veel creatieve beroepen.

"Maagdelijkheid is mooi, maar vruchtbaarheid is beter."

Ik ben wel geschrokken over de houding van de docenten in het kunstonderwijs ten opzichte van de economische kant van de beroepsuitoefening. 'Kunst om de kunst' is eigenlijk nog steeds het ideaal. Studenten komen maatschappelijk betrokken binnen, maar die betrokkenheid wordt ze in feite afgeleerd. Het ideaal is maagdelijkheid, maar dat is niet echt vruchtbaar. Men dempt de communicatie met de buitenwereld. Nou ben ik geen *hardcore* econoom, maar het idee dat talent zich ontwikkelt in isolement is mijns inziens onjuist. Het geeft averechtse effecten. Talent ontwikkel je alleen in interactie met anderen.

Maar ook aan de andere kant, die van de bedrijfsopleidingen, valt nog veel te verbeteren. Innovatiemanagement staat in sommige opleidingen wel op het curriculum, maar designmanagement niet. Het gaat ook om professionalisering van de opdrachtgeverskant. Een aantal grote bedrijven heeft al een designmanager. Op initiatief van het Ontwerpersplatform in Arnhem wordt de *Design to business award* uitgereikt. Dat is interessant. Er wordt door bedrijven nog te veel gedacht: 'Kun je dit kunstje ook bij mij doen?' Zo werkt het dus niet. Waar we naar toe moeten is naar co-design waarbij opdrachtgever en opdrachtnemer op een gelijkwaardige manier samenwerken, en waardoor er echt iets nieuws ontstaat." ■

Annemarie Koopman

• Boek •

CULTUUR IS MEER DAN SLAGROOM OP DE TAART

Kunnen steden het best bezuinigen op cultuur in tijden van recessie? Of snijden steden zich met kortingen op het cultuurbudget uiteindelijk in de vingers? In de publicatie *Muziek in de Stad* somt Gerard Marlet op wat het belang is van cultuur voor de stad.

De legitimering van kunst en cultuursubsidies staat onder druk. Voor keiharde investeringen is het onvoldoende slechts te wijzen op de intrinsieke waarde. Een economische onderbouwing is nodig, maar juist hieraan ontbreekt het vaak. Indien er al onderzoek naar de economische meerwaarde van kunst en cultuur voor de stad beschikbaar is, dan beperkt dit zich vaak tot de directe werkgelegenheid van de cultuursector en het belang voor het aantrekken van toerisme. Alhoewel belangrijk, levert dit volgens Gerard Marlet een te beperkt beeld op. Een ander argument is dat de aanwezigheid van cultuur bedrijven aantrekt, maar voor dit directe verband blijkt onvoldoende bewijs te zijn. Wat wel aannemelijk is, is dat bedrijven bij de keuze voor een vestigingsplaats rekening houden met de aanwezigheid een hoogopgeleide en creatieve bevolking. Het belang van cultuur voor de stad begint volgens Marlet dan ook bij de inwoners: de bewondering en waardering voor cultuur en het genot dat de cultuurconsumenten eraan beleven.

Consumentensurplus

Met het vraagstuk hoe deze waardering valt uit te drukken in economische waarde houdt Gerard Marlet zich al geruime tijd bezig. Met ondersteuning van de VSCD schreef hij een geheel herziene versie van *Muziek in de stad* dat eerder uitkwam in 2002. Deze versie is aangevuld met de laatste onderzoeksgegevens van zijn huidige bedrijf, de Atlas voor Gemeenten en zijn in december 2009 verschenen dissertatie *De aantrekkelijke stad*. Marlet toont aan dat de aanwezigheid van culturele voorzieningen en historisch erf-

goed naast bereikbaarheid, leefbaarheid en de nabijheid van groen belangrijke woonattracties zijn waar een hoogopgeleide en creatieve bevolking op afkomt. Dit geldt met name voor podiumkunsten en monumenten. Musea en festivals trekken vooral bezoekers van buiten de stad aan. De waarde die mensen hechten aan een divers podiumkunstenaanbod vertaalt zich niet één op één in feitelijk bezoek. Cultuur vertegenwoordigt namelijk ook een optiewaarde: de mogelijkheid om van cultuur te kunnen gaan genieten. Niet alleen voor zichzelf, maar ook voor de overige gezinsleden, bezoekers en zelfs voor toekomstige generaties. Bij bezoekers van voorstellingen treedt er een consumentensurplus op: het verschil tussen de daadwerkelijk betaalde prijs en wat het genot voor de mensen waard is.

De bereidheid om te betalen, uit zich dus niet aan de kassa, maar is volgens Marlet wel via een omweg te berekenen. Die bereidheid is namelijk terug te vinden in de grond- en huizenprijzen, oftewel de bereidheid van mensen om meer te betalen voor een huis in een bepaalde omgeving. Uit deze analyses blijkt dat een gemiddelde Utrechter in 2002 jaarlijks 25 euro uitgaf aan het Muziekcentrum Vredenburg, terwijl hij de aanwezigheid van dat muziekcentrum 250 euro waard vond. Recentere cijfers geven aan dat inwoners van Amsterdam bereid zijn om per jaar zo'n 5 miljoen euro voor een gemiddeld podium te betalen, wat fors hoger ligt dan de opbrengsten uit de kaartverkoop die gemiddeld op 1,2 miljoen euro ligt.

Veiligheid, leefbaarheid en sociale cohesie

De hoogopgeleide bevolking die mede door cultuur wordt aangetrokken, brengt ook andere neveneffecten met zich mee. Zo trekt die bevolking bedrijven aan en geven zij meer geld uit in de plaatselijke horeca en detailhandel. Daardoor profiteren ook de laagopgeleide bewoners van meer werkgelegenheid. Dat heeft weer een positief effect op de veiligheid, leefbaarheid en sociale cohesie. Hoogopgeleiden zijn ook creatiever in het zoeken naar alternatieve economische activiteiten, waardoor zij zich beter aanpas-

sen aan nieuwe economische omstandigheden. Hiermee heeft cultuur een positief en langdurig effect op zowel economie als maatschappij. In een recessie is het dan ook onverstandig om te bezuinigen op cultuur. Bovendien geeft Marlet aan dat cultuur een van de knoppen is waar beleidsmakers aan kunnen draaien om de stad aantrekkelijker te maken. Waar culturele investeringen succesvol zijn, hangt van een aantal factoren af. Het culturele aanbod moet recht doen aan de diversiteit van de stad, op een uitgekende locatie in de stad liggen, continu beschikbaar zijn en gericht zijn op de plaatselijke bevolking.

Marlet toont hiermee aan dat bezuinigingen op kunst en cultuur een breder effect zullen hebben dan alleen op de sector zelf. Het heeft ook gevolgen voor de leefbaarheid van een stad en voor de economie. Om deze kennis met de PVV te delen stuurde de Stichting Directie-overleg Podiumkunsten Den Haag het boek dan ook mee met een uitnodiging voor een debat over de rol en het belang van cultuur aan de pas gekozen PVV-raadsleden in Den Haag. Peter Swinkels, directeur van Schouwburg Almere, overhandigde de publicatie aan de fractievoorzitters van de Almeerse gemeenteraad. ■

*“Cultuur is een
van de knoppen
waar beleids-
makers aan
kunnen draaien
om de stad
aantrekkelijker te
maken.”*

• Essay •

KUNST EN CULTUUR BEHOEVEN KWALITEIT

BROEMEND BARGOENS (OVER ZACHTE STEMMEN IN EEN BEVRIJD GEBIED)

Sinds de podiumkunsten in de jaren negentig als product met een specifiek doel werden gezien, verzandt het praten over theater in neoliberale semantiek. Dat is gevaarlijk, want de waarde van kunst valt niet te meten, vindt Loek Zonneveld.

1.

Op het moment dat dit wordt geschreven, staat de voetbalorganisatie KNVB ten overstaan van de ganse wereld voor schut: in april en mei 2010 wordt niet één maar worden er twee finales georganiseerd voor de KNVB-beker. Een organisatie die niet eens een Cup Final kan organiseren, kan ook niet langer de ambitie koesteren om het Wereldkampioenschap Voetbal in 2018 te organiseren. Sneu voor Balkenende, goed voor Nederland en ook goed nieuws voor de cultuur, lokaal vaak in de portefeuilles van politici die er de sport bij doen. In Amsterdam hebben we zo'n wethouder. U kent haar misschien. Ze heet Caroline Gehrels, dat meisje dat de eerste steen wierp ('wie zonder zonde is') door de ruiten van de Sandbergvleugel in het oude Stedelijk Museum. Zij heeft sinds kort last van het 'Amsterdam-2028-virus', de Olympische Spelen na één eeuw terug in de hoofdstad, een krankjorum voornemen dat je niet moet willen koesteren. Kan er binnenkort een Nederlands-Olympische blunder in scène worden gezet (graag van een iets beter allooi dan Erica-Terpstra-in-de-olie of een trainer die een sporter de ventweg op stuurt) zodat we van dat virus en de bijpassende politici snel zijn verlost? Sport is soms goed voor de kunstenaar, maar zelden voor de kunsten.

2.

Het is boeiend na te gaan wanneer het ongeveer begonnen is, die akelige *newspeak* over de kunsten, dat adviseurenbargoens en het hermetische dieventaaltje dat de filosoof Cornelis Verhoeven ooit benoemde als 'het broem broem van boven de boomgrens.' Ik heb er de Marga Klompé-lezing van cultuurfilosoof Paul Kuypers uit 1995 nog eens op nageslagen, trouwens het jaar waarin de *newspeak* in alle hevigheid losbarstte. Paars regeerde net, de al jaren zorgvuldig in de week gelegde prerogatieven van 'marktwerking' en 'managementdenken' kwamen als liberaal stoom uit de oren van iedereen die zich tot 'de specialisten van de *spin off*' (Rudi Fuchs) wenste te rekenen. Paul Kuypers' zorgvuldig en mild gekozen bewoordingen verhelen niet dat het anno 1995 al behoorlijk erg was, die opkomst van de intermediairen met hun specifieke markt- en bedrijfssemantiek. Sindsdien is het alleen maar verschrikkelijker geworden. In 1995 besloot de toenmalige staatssecretaris voor Cultuur, wijlen Aad Nuis van D66, om het organisatie- en adviesbureau Berenschot een rapport te laten schrijven over de podiumkunsten, *De podiumkunsten na 2000 - naar een nieuw beleid*. Daar werd door de kunstwereld vreemd tegenaan gekeken. Toen nog wel. Paul Kuypers schreef: "Wat weet zo'n bureau eigenlijk van de podiumkunsten? De cultuur hoort in het algemeen toch niet tot de standaarduitrusting van de organisatieadviseur?" Het bleek het begin van een trend. Die door Kuypers als volgt werd samengevat: "De overheid is in de eerste plaats gebiologeerd door de markt. In de ogen van politici en bestuurders zijn de snelle mechanismen van de markt superieur aan het trage ritme van de bureaucratie. In toonaangevende kringen van de overheid is het in de tweede plaats bon ton om te koketteren met de flinkheid van het *no-nonsense*-denken. De nieuwe politieke en ambtelijke

elites ontlenen hun status voor een belangrijk deel aan de glans van de nieuwe zakelijkheid. Het afschudden van de dufheid van de oude bestuurlijke cultuur is niet alleen een kwestie van persoonlijke stijl, het komt ook voort uit de behoefte om overheidsorganisaties een nieuwe legitimatie te verschaffen."

3.

In het kader van die nieuwe zakelijkheid schetst het Berenschot-rapport *De podiumkunsten na 2000* in 1995 een momentopname van de reputatie die de (podium)kunsten op dat moment in de statistieken en in de populaire pers heeft ontwikkeld en sindsdien heeft behouden: het reservaat voor een kleine elite van hautaine kunstenaars, die zich weinig tot niets gelegen laten liggen aan de smaak van het brede publiek. De eigen parochie is hoog opgeleid, grootstedelijk en oud, verjonging van het publiek valt op afzienbare termijn niet verwachten. Weliswaar vertellen de statistieken en de publieksstromen (toen en zeker nu) óók een ander verhaal, maar dat wordt als koppig-in-het-zand-gemopper weggezet. Berenschot stelt in 1995 eenvoudig vast dat de Nederlandse podiumkunst een product aflevert dat in geen enkel opzicht beantwoordt aan het primaire doel dat het dient na te streven in de scenario's van het markt- en managementdenken. Te weten: een product dat in de smaak van het publiek moet vallen teneinde afgezet en verkocht te kunnen worden. Het rapport stelt tevens dat de podiumkunst als product *uit-ontwikkeld* zou zijn, zoiets als uit-behandeld maar dan niet levensbedreigend. Paul Kuypers: "De bizarre semantiek van deze uitspraak is nergens op gebaseerd en demonstreert een gebrek aan inzicht in wat er zich binnen het theater afspeelt. Bij een welwillende benadering mag men misschien veronderstellen, dat de rapporteurs met de term uit-ontwikkeld bedoelen dat de experimentele periode van het theater is afgesloten en dat er ook geen nieuwe vormexperimenten meer (mogen) plaatsvinden." En dat was inderdaad wat ze bedoelden. Waar Kuypers met het gebruik van het woord "welwillend" misschien nog veronderstelt dat een en ander onderwerp van gesprek zou kunnen zijn, gaan de Berenschot-adviseurs er blind van uit dat 'experimenteren' door de kunstenaars maar moet worden opgeschoven naar de vrije tijd.

In 1995 wordt het dogmatisch decreet van de stilstand afgekondigd.

4.

Het is een misverstand te denken dat de toekomst van de kunst te omschrijven, laat staan te voorspellen, valt aan de hand van scenario's die buiten de kunst om geformuleerd worden. Paul Kuypers in 1995: "De stem van het theater, het geluid van de muziek en de beweging van de dans kunnen alleen worden gezien en gehoord wanneer zij verwijzen naar de ervaringen van mensen, wanneer zij (met betrekking tot bijvoorbeeld de muziek) menselijke betrekkingen invoeren in een sonore materie. De kunsten vormen een politiek van de materie, zij actualiseren het menselijk vermogen in wat de Franse denker Chatelet een *processus de rationalisation* noemt, zij maken de schok van klanken en bewegingen voelbaar in het concrete en directe bestaan." Kuypers ontleent vervolgens aan de wereld van de literatuur het begrip 'vertellen in de tweede graad': "Dat is een wijze van vertellen, die probeert om de gefragmenteerde werkelijkheid van de moderne wereld in een nieuwe collectieve ervaring onder woorden te brengen, (...) in een wereld waar de relatie tussen de woorden en de dingen verloren is gegaan, of (beter nog) haar representatieve vanzelfsprekendheid heeft verloren. Voor het theater biedt deze vorm van vertellen een herkenbaar perspectief: zij opent de mogelijkheid om in een reflectie op de problematisch geworden voorstellingen van de werkelijkheid het onbegrijpelijke, het sprakeloze, het utopische (weer) een plaats te geven."

5.

Zoals je de plaats van de kunst niet kunt omschrijven aan de hand van scenario's die worden ontleend aan de markteconomie, zo kan het bestaansrecht van de kunst onmogelijk worden verdedigd met argumenten uit de zakcalculator of sociale nuttigheidsstrategieën, dus met argumenten als: Vincent van Gogh en het Koninklijk Concertgebouworkest helpen weerbarstige marktpartijen over de brug van miljardendeals. Of met uitspraken als: kunstenaars uit grote ensembles maken zich ook maatschappelijke nuttig door het verzorgen van toneelcursussen aan Antilleanse huftertjes en het geven van cimbaal-

les aan Marokkaanse schreeuwmeiden. Dat is de tragedie van de waan van de dag: kunst wordt zelden als kunst verdedigd. Daar zit een fundamentele angst onder, die langzaam maar zeker is opgebouwd in de vijftien jaar sinds Bureau Berenschot zich met de podiumkunsten is gaan bemoeien. De basis van die angst is de premisse dat kunst voor iedereen is. Kunst is niet *per definitie* voor iedereen. Het kan wel, maar het hoeft niet. Zo kan

"Kunst is niet per definitie voor iedereen. Het kan wel, maar het hoeft niet."

kunst ook sociaal zijn, maar het is geen sociaal werk. Kunst kan sociaal zijn in de zin zoals Bertolt Brecht ooit dichtte: *"Wat wij doen / Is iets algemeen menselijks, wat uur na uur / In het geharrewar op straat beoefend wordt, bijna / Zo geliefd als eten en ademen voor de mens."* En het kan zich daar ook weer van verwijderen, door een esthetische of ethische impuls te ontdekken en die tot op de bodem te willen onderzoeken. Columnist Bas Heijne schreef op 7 maart 2010 in *NRC-Handelsblad*: "Dat er pas sprake is van een gemeenschap wanneer alles gemeenschappelijk is – dat is het grote Hollandse misverstand. Tijdens de, mede door deze krant georganiseerde, debatten over de tegenstelling tussen volk en elite in Rotterdam, eind vorig jaar, gaf de lijsttrekker van Leefbaar Rotterdam, Marco Pastors, af op de Rotterdamse kunstinstellingen en toneelclubjes die elkaar maar subsidies toestoppen terwijl de zalen half leeg zitten.

Toen ik hem voorhield dat bij concerten van het Rotterdams Philharmonisch Orkest ook vaak lege stoelen zijn, zei hij spontaan: van het Rotterdams Philharmonisch moeten ze afblijven. Zo is het. Ook al ga je nooit naar een concert in de Doelen, dan kun je het belang voor de stad er nog wel van inzien. Rotterdam heeft het RPhO net zo hard nodig als Feyenoord – het verlies van een van beide zou een verlies voor de stad als gemeenschap betekenen."

6.

Jan Kassies (1920-1995), zo ongeveer de laatste grote denker over kunst- en cultuurpolitiek uit de rijke traditie van de sociaaldemocratie, placht de groei en de ontwikkeling van een kunstklimaat te schetsen aan de hand van een vergelijking met een verschijnsel uit de natuur. Hij tekende dan een boom, met een brede kruin. Uit die boom vallen bladeren, die bladeren rotten in de grond, zodat er om de boom heen een vruchtbare humuslaag ontstaat. En op die humuslaag kan weer van alles groeien. Zo gaat dat ook in de kunsten. Dat legde Jan Kassies geduldig uit. En dan volgde die vaak geciteerde, typische Jan Kassies-uitspraak: "Wie in de kunst goed wil oogsten, die moet breed zaaien". Kassies wist als geen ander dat de wereld van de kunst niet gedijsd bij commando's dat alle neuzen dezelfde kant op moeten als waarnaar de zakcalculatoren wijzen. Kunst kan alleen overleven bij de gratie van een grote diversiteit aan vormen en structuren. Zijn metaforische vergelijking met de wetten van de natuur, de wetten van de biologie zo U wilt, blijft in dat opzicht sterk. De rijkdom aan soorten is immers beslissend voor de overlevingskansen en de kracht van een biotoop. Paul Kuypers: "Het bijzondere kan alleen maar bestaan bij de gratie van het algemene, het specifieke bij de gratie van het massale en de kwaliteit bij de gratie van de kwantiteit."

7.

Uit een recent onderzoek onder het Nederlandse publiek over de vraag waar in de Rijksbegroting na de verkiezingen van 9 juni 2010 het zwaarst zal moeten worden bezuinigd (uitgevoerd in opdracht van de televisierubriek NOVA, medio april 2010), blijkt dat op de eerste plaats ontwikkelingssamenwerking

staat. Kunstsubsidies én defensie volgen op een gedeelde tweede plaats. Dat is óók grappig van het Nederlandse publiek, aanzien je voor één exemplaar van de F-35, de zogenaamde Joint Strike Fighter, twee-en-eenhalf jaar de complete Nederlandse Opera in stand kunt houden. Maar daar gaat

“Voor één exemplaar van de Joint Strike Fighter kun je twee-en-eenhalf jaar de complete Nederlandse Opera in stand houden.”

het nu niet om. Het in 1995 door het Bureau Berenschot geschetste karikaturale imago van de kunstwereld - kleine elite van hautaine mensen, met een publiek van hoogopgeleide, goed geld verdienende, Randstedelijke, oude mensen - heeft zijn werk gedaan. Het pragmatische argument dat die elite, als het tenminste een echte elite is, ook behoorlijk veel meer belasting betaalt dan Jan Modaal, dus afblijven van die kunstsubsidies - dat telt niet meer. De kunsten zelf dreigen nu in het hart geraakt te worden. De neoliberale zakcalculators en de rechtse populistten die er nu voor pleiten dat de prijzen voor toegangskaarten flink omhoog kunnen en dat de gelovigen van de linkse kerk maar eens moeten leren hun eigen broek op te houden, 'vergeten' voor het gemak dat de kunstensector sinds 1995 al lang onder een steeds zwaardere druk staat waar het de verplichtingen van het binnenhalen van eigen inkomsten betreft. Die druk nog verder verhogen door nog harder te snijden in de subsidies (0,51 procent van de totale uitgaven van de centrale overheid) zal onvermijdelijk ten koste gaan van de

door Jan Kassies benoemde humuslaag van nieuwe kunstenaarsgeneraties. Wie dat een onvermijdbaar risico noemt van de *newspeak* in de cultuurpolitiek, legt zich in feite neer bij het geleidelijk aan uitsterven van de kunst en de kunstenaar.

8.

Jan Kassies: “Wij hebben, evenals in de wetenschap, in het theater onderzoek nodig naar nieuwe thema's, vormen en methoden. Die vinden we alleen door nieuwe cohorten professionals in de gelegenheid te stellen hun vak, hun eigen vak, in vrijheid uit te oefenen. Wat we te zien krijgen, bevalt ons lang niet altijd, integendeel. Maar is het onze wereld die zij gaan verbeelden? Nee! Nou dan. Ho! Waar het om gaat is de authenticiteit van de verbeelding. Dat wil zeggen dat theatermakers de kans krijgen geschoold te worden in die authenticiteit. Dat vergt uiteraard talent. Ja. Beslissend is echter de ontwikkeling van karakter.”

9.

Peter Sellars, Amerikaans regisseur: “De kunsten vormen een gedemilitariseerde zone. Een tijdelijk bevrijd gebied. Een plaats waar je pijnlijke vragen kunt stellen. We leven in een maatschappij die op een gemene manier alles probeert vrolijk en leuk te houden. Pijn wordt gesmoord in een geforceerde lach. Gelukkig kunnen we via de kunst een enclave creëren. Een gebied waarin publieke rouw en gedeeld verdriet nog tot de mogelijkheden behoren. Waarna we - hardop lachend - grijpen wát het precies is dat ons verenigt. We zijn kwetsbaar, niet langer belast. We zijn mensen. We hebben de waarden van het humanisme opnieuw ontdekt.” ■

Inspiratiebron: Paul Kuypers, *De strategie van het vertrouwen*, Marga Klompélezing 1995, afgedrukt in: *Bewakers van betekenis - beschouwingen over theater en maatschappij*, red. Yvonne Melsert en Dennis Meyer, Theater Instituut Nederland, 1995.

Loek Zonneveld is theatercriticus. Hij schrijft onder andere voor TM en De Groene Amsterdammer.

• Achtergrond •

DE SCHIJN VAN BELANGENVERSTRENGELING

In de zaak van De Theatercompagnie tegen het Fonds Podiumkunsten speelde de schijn van belangenverstrengeling. Het idee dat bij de beoordeling van prestaties oneigenlijke belangen een rol spelen, is zo oud als de beoordeling zelf, zegt hoogleraar Inge van der Vlies.

Dat idee speelt ook bij de beoordeling van subsidieaanvragen en bij andere beoordelingen, zoals recensies. Ook rechters ontkomen niet aan het verwijt dat hun oordeel kan zijn ingegeven door het ontbijt, de voorstelling van de vorige avond of hun waardering voor de partijen die voor hun tafel staan. Voor rechters geldt de eis dat zij geen persoonlijk belang bij een zaak mogen hebben allang. Zij trekken zich in geval van een mogelijke belangenverstrengeling terug. Voor het bestuur, zoals een minister of een fondsbestuur, is al een twintigtal jaren de eis van kracht dat voor verstrengeling van belangen moet worden gewaakt. Deze eis, artikel 2:4 van de Algemene Wet Bestuursrecht, wordt nu op de leden van de selectiecommissies toegepast. Dat er op de kwaliteit van de besluitvorming wordt gelet, is alleen maar goed. Voor betrokkenen is het al dan niet krijgen van de subsidie bepalend voor de mogelijkheid om hun werk te kunnen doen.

In de adviescommissie van het Fonds die over de aanvraag van de Theatercompagnie moest oordelen, zat onder andere Jarrod Francisco. Hij is directeur van de Stichting Likeminds die net als de Theatercompagnie een aanvraag had ingediend. Het totale bedrag dat beschikbaar was voor de honorerings van de aanvragen was onvoldoende om iedereen het gevraagde geld te geven. Er zouden dus afvallers komen.

De uitspraak

Hoe komt een negatief besluit overtuigend over? Volgens de rechter is een van de minimeisen dat aan de integriteit van commis-

sieleden niet kan worden getwijfeld. De schijn van belangenverstrengeling moet worden vermeden. In het geval van de Theatercompagnie was het feit dat een lid van de commissie ook directeur van een aanvragende instelling was, voldoende om te oordelen dat er sprake was van een verboden schijn. Die constellatie heeft de schijn tegen en daarbij doet niet ter zake dat de betrokkene niet bij de beoordeling van zijn eigen aanvraag aanwezig was.

Welke andere relaties als verdacht worden aangemerkt, moet worden afgewacht. De mogelijke uitsluiting lijkt te gelden voor een functie in een Raad van Toezicht indien dan de dubbele-petten-problematiek optreedt. Misschien zijn frequente tijdelijke aanstellingen ook verwarrend en ongeoorloofd. Het loutere feit dat iemand zowel mee beoordeelt als formeel zelf een aanvraag indient, creëert de verboden schijn. De echte integriteit of de daadwerkelijke verstrengeling van de belangen hoeven dan niet te worden gecontroleerd. Een belangenverstrengeling kan

“De rechter heeft met deze uitspraak gepoogd helderheid te brengen in formele relaties.”

natuurlijk op een andere manier voorkomen. Dat werd in dit geval ook gesteld. Fusiesprekingen zouden tot haat en nijd hebben geleid. Van concrete gevolgen daarvan is niet gebleken. Algemene concurrentieoverwegingen, zoals dat alle groepen belang hebben bij de beste acteurs, leiden ook niet tot verboden. In die gevallen moet echt worden aangetoond dat objectiviteit niet meer was te verwachten. De rechter maakt dus een onderscheid tussen formele relaties (die mogen elkaar niet in de weg zitten) en een mogelijke daadwerkelijke verstrengeling. Deze wordt door de rechter zo precies mogelijk gecontroleerd.

De overwegingen van de rechter over het uitgebrachte contra-advies reduceren het

belang van deze adviezen bij subsidiebudgets met een plafond vergaand. Ze kunnen alleen betekenis hebben als ze alle relevante aanvragen bij het advies betrekken.

De rechter heeft met deze uitspraak gepoogd helderheid te brengen in formele relaties. Het garanderen van die heldere relaties maakt de selectie van commissieleden moeilijker, maar dat zou geen punt zijn als het oordeel beter zou worden. Wordt het oordeel beter?

Eisen aan subsidiebesluiten

De oordelen zijn vermoedelijk minder kwetsbaar voor de buitenwereld, in ieder geval voor de rechter, als de gewraakte schijn van belangenverstrengeling niet meer bestaat. In dat opzicht komt er een verbetering. Een omstreeden punt is aan de orde gesteld. Het mag niet meer en de betrokken instellingen werken aan de verbeteringen van hun protocollen.

“Wat voor de één een goed criterium is voor het bepalen van de deskundigheid is het voor de ander niet.”

De vraag is natuurlijk of onder deze voorwaarde het aantrekken van dezelfde kwaliteit deskundigen kan worden verzekerd. De kwaliteit van deskundigheid is een zacht criterium. De vraag is daarom moeilijk in zijn alge-

meenheid te beantwoorden: wat voor de één een goed criterium is voor het bepalen van de deskundigheid is het voor de ander niet. Welke eisen moeten worden gesteld aan de deskundigheid en wie maakt die eisen dan weer uit?

Zouden de aangescherpte protocollen leiden tot het aantrekken van minder deskundige mensen, die bijvoorbeeld verder van de betrokken sector verwijderd zijn, dan komt de volgende legitimiteitskwestie aan de orde. Voor de kunstensector is dat misschien een belangrijkere: zijn de commissieleden deskundig (genoeg)? De deskundigheid van het betrokken commissielid stond niet ter discussie. Het ging er om dat hij zich bij zijn oordelen had kunnen laten leiden door een berekening: zou hij veel andere aanvragers een negatief oordeel geven, dan zou er (meer) geld voor zijn eigen groep overblijven.

De afweging die de rechter heeft gemaakt, past in het juridische systeem: er moeten regels zijn en die moeten worden opgevolgd zodat betrokkenen kunnen nagaan hoe ze zijn beoordeeld. De formele criteria vergroten de transparantie, maar verzekeren niet dat het oordeel beter zal zijn. Subjectieve elementen worden in het systeem gewantrouwd en alles moet worden geregeld. De komst van de regels leidt vervolgens tot benauwenis bij de professionals en dan wordt er vervolgens om verlichting van de regeldruk gevraagd. Door het doorlopen van dit proces komt er wel steeds meer helderheid over de te stellen eisen en hun onderlinge effecten.

Oplossingen

Wat moet er gebeuren? Om te voldoen aan de juridische eisen kunnen fondsen ervoor kiezen genoeg te nemen met een in hun ogen lagere graad van deskundigheid door niet langer mensen uit de (betrokken) praktijk aan te stellen. Het doorrekenen van de begrotingen, de educatieverplichtingen, het culturele ondernemerschap en dergelijke kan geheel aan eigen medewerkers worden overgelaten en het oordeel over de kwaliteit aan wetenschappers en journalisten (recensenten). Bij het inschakelen van de laatsten kan worden opgemerkt dat wetenschappers en journalisten op een andere manier in de knoop kunnen raken als aangenomen wordt dat zij geen afstand willen nemen van wat zij

eerder hebben geschreven en dus vooringenomen zijn.

Of de regels kunnen zo worden gemaakt dat artistieke kwaliteit geen enkele rol meer speelt.

Een andere mogelijkheid is dat de budgetten verder worden gesplitst. Per subsidiebudget zijn er dan minder aanvragers en daardoor ook minder mensen met een mogelijke belangenverstrengeling. De problemen spelen vooral bij de breed inzetbare budgetten. Een nadeel van splitsing is verdergaande verkokering.

Nog een andere optie is dat de fondsen en de minister dossiers gaan aanleggen over hun zoektocht naar deskundigen. Het verhaal dat het moeilijk is om goede deskundigen aan te stellen, wordt immers pas geloofwaardig als men kan laten zien wie er waarom niet zijn gevraagd, wie er wel zijn gevraagd en wie negatief hebben gereageerd op dat eervolle verzoek. Men moet laten zien dat men zich van de mogelijke belangenverstrengeling zeer bewust is en wat de inspanningen zijn geweest om het zo goed mogelijk te doen. Voor de toepassing van de Codes inzake *cultural governance* geldt steeds: pas toe of leg uit. De Algemene Wet Bestuursrecht schrijft voor: waken tegen. Als men overtuigend kan aantonen, dat er geen deskundigen konden worden aangesteld die op geen enkele wijze een oneigenlijk belang zouden kunnen hebben, wordt de keuze misschien geaccepteerd. ■

• Verkiezings- programma's •

KUNST EN CULTUUR BEHOEVEN FINANCIËLE RUIMTE

WAT WIL DE POLITIEK?

Ondanks de eerder aangenomen motie om kunst en cultuur niet uit te zonderen van de brede heroverwegingen is bij de meeste partijen weinig terug te vinden over concrete bezuinigingen op cultuursubsidies in de conceptverkiezingsprogramma's.

Dat de cultuurbegroting daarmee van de schopstoel is lijkt onwaarschijnlijk, getuige ook de algemene post 'korting op subsidies' in de financiële bijlagen. Aangezien het hier om totaalbedragen gaat waarbij de cultuurbegroting in het niet valt, is het niet in te schatten welk deel ten laste van cultuur zal komen. Deze onduidelijkheid geldt niet voor Trots op Nederland die alle subsidies aan podiumkunsten en orkesten wil afschaffen en slechts ruimte ziet voor aanvullende subsidies voor musea en erfgoed. De PVV, dat kunst en cultuursubsidies tot zogenaamde 'linkse hobby's' rekent, wil bezuinigen op kunst, maar niet op musea, bibliotheken en erfgoed. De SGP wil in totaal 2,7 miljard euro bezuinigen op alle subsidies. Elbert Dijkgraaf, de nummer twee van de partij, liet de NOS weten dat dit onder andere een korting van 20 procent op de cultuursubsidies betreft. De ChristenUnie en de VVD zijn voorstander van afschaffing van de WWIK, de uitkering waarvan afgestudeerde kunstenaars en ontwerpers gebruik kunnen maken om een beroepspraktijk op te bouwen.

Meer private betrokkenheid

De in de media gebruikte oneliners 'subsidie-infuus' en 'omgekeerde Robin Hood' ontbreken in het programma van de VVD. Wel wordt duidelijk dat de cultuursector zich volgens de VVD in de houdgreep van de overheid begeeft. Om zich uit deze positie te onttrekken wil de VVD private financiers een grotere rol geven en moeten culturele instellingen een groter deel van het inkomen zelf verdienen. Om welk percentage het gaat wordt niet duidelijk. Om meer privaat geld aan te trekken, wil de VVD een Geefwet introduceren waarin de bestaande fiscale mogelijkheden worden samengebracht. Subsidies worden in toenemende mate vervangen door leningen met lage rentes via publiekprivate fondsen. D66 wil de private betrokkenheid en het cultureel ondernemerschap via soortgelijke maatregelen bevorderen. Bestaande fiscale voorzieningen wil de partij waar nodig uitbreiden en er dient meer gebruik gemaakt te worden van koppelsubsidies. Een substantieel deel van de subsidies wil D66 via een investeringsfonds voor kunst en cultuur investeren op basis van het verwachte economische maar ook maatschappelijke en culturele rendement. Een wezenlijk verschil met de VVD is dat D66 erkent dat subsidie nog altijd de ruggengraat van veel initiatieven en instellingen is. Overheidssteun is volgens de partij nodig om een breed aanbod toegankelijk te houden en verschraving tegen te gaan.

De PvdA beperkt zich tot het standpunt dat instellingen die meer eigen inkomsten verwerven recht hebben op beloning.

Creatieve Industrie

GroenLinks stelt voor door middel van subsidies en garantstellingen bij investeringen ontwikkelingen binnen de creatieve industrie te ondersteunen. D66 wil dat de Nederlandse creatieve industrie in 2020 tot de meest vooruitaanstaande van Europa behoort. Om dit te bereiken doet de partij voorstellen om fiscaal aantrekkelijke regelingen in te voeren voor startende designers en modeontwerpers. Op het gebied van de film moeten er productiehuisen voor (beginnende)filmmakers komen en een apart fonds voor de maatschappelijke documentaire. Ook de gamesector verdient stimulering. D66 wil ook de kunstexport versterken door subsidies open te stellen voor

internationale besteding. Tegelijkertijd moet het Internationaal Cultuurbeleid op een gericht aantal landen en steden worden ingezet.

Cultuur doen en leren

Enige consensus lijkt er tussen de partijen te bestaan over de waarde van cultuureducatie. Zo wil D66 dat kinderen op jonge leeftijd kennismaken met kunst en cultuur en pleit GroenLinks voor extra investeringen in kunst- en cultuureducatie, amateurkunst en jeugdtheater. Het CDA houdt het erop dat cultuur(geschiedenis) een vanzelfsprekende plaats verdient in het onderwijs. Daarnaast wil het CDA amateurkunst stimuleren, maar de verantwoordelijkheid hiervoor decentraliseren. De ChristenUnie wil, onder meer via cultuureducatie, de deelname aan kunst en cultuur in de samenleving stimuleren.

Het meest concrete standpunt (en tegelijk het enige standpunt in het programma met betrekking tot cultuur) komt van de PvdA. Die partij wil bewerkstelligen dat kunst en cultuur van groep een tot het examenjaar van de middelbare school in het onderwijs worden ingebed. Daarnaast moeten er referentieniveaus ingevoerd worden voor wat een kind op welke leeftijd moet weten en kunnen op het gebied van cultuur, analoog aan taal en rekenen. De SP heeft het niet expliciet over cultuureducatie, maar geeft wel aan dat de overheid haar verantwoordelijkheid moet nemen om onder meer bibliotheken, muziekscholen, poppodia en amateurkunstverenigingen waar nodig te ondersteunen. Daarnaast is de partij voor gratis openstelling van de Rijksmusea. Andere musea moeten minimaal één dag per week vrij toegankelijk zijn. Een geheel andere opvatting heeft de VVD, die zich verder niet uitspreekt over cultuureducatie, maar wel de Cultuurkaart af wil schaffen en de overheidsonderdelen die zich bezighouden met de cultuursector wil verkleinen.

Publieke Omroep

Op de Partij voor de Dieren en PvdA na komen alle partijen met voorstellen om de publieke omroep te hervormen. Meest voorgaande voorstellen komen van de PVV en Trots op Nederland die terug willen naar één

“Overheidssteun is volgens D66 nodig om een breed aanbod toegankelijk te houden en verschraving tegen te gaan.”

publieke televisiezender en één radiozender. Ook de SGP is hier voorstander van maar ziet ruimte voor twee radiozenders.

GroenLinks wil naar twee televisienetten en vier radiozenders waarbij de onafhankelijke netredacties programma's inkopen bij de omroepverenigingen en productiehuisen. Daarnaast moet er extra geld komen voor documentaires en films. De VVD opteert voor een zelfde aantal televisie- en radiozenders. De wijzigingen die het CDA, de ChristenUnie en D66 voorstellen liggen in elkaars verlengde: niet minder televisie- en radiozenders en fusies tussen omroepen bevorderen. De weg waarlangs verschilt. De christelijke partijen vinden dat het ledenaantal hiertoe moet worden verhoogd, D66 wil prikkels toepassen om het aantrekkelijker te maken om te fuseren. Alle drie de partijen willen de kleine levensbeschouwelijke omroepen onderbrengen bij grote omroepen maar met behoud van programmatische zelfstandigheid. Als expliciet voorbeeld om op te bezuinigen noemt de ChristenUnie de omroeporkesten.

ducenten. Volgens het CDA moet er iets veranderen, maar wat wordt niet duidelijk. Zo is in het conceptprogramma te lezen dat 'auteursrecht een onmisbare voorwaarde is voor creativiteit (...) maar niet is toegesneden op de digitale ontwikkelingen'. Bij motie is aan het D66 programma toegevoegd dat het auteurscontractenrecht moet worden ingevoerd waardoor de onderhandelingspositie van makers ten opzichte van producenten, uitgevers en omroepen wordt verstevigd. Zowel D66 als het CDA willen dat het afdragen van rechten zoveel mogelijk aan één loket gebeurt. Alle drie de partijen en de PvdA zijn tegen het afsluiten van consumenten van het internet als straf op illegaal downloaden. ■

***"In de media
werden oneliners
gebruikt als
'subsidie-infuus'
en 'omgekeerde
Robin Hood'."***

Auteursrecht

Door de felle reacties van ondermeer Buma/Stemra en het Platform Makers op het voorstel van GroenLinks om het auteursrecht te verkorten tot 10 jaar na openbaring van een werk en alleen van toepassing te laten zijn op commercieel hergebruik werd het conceptprogramma aangepast. De partij laat nu open hoe lang het auteursrecht moet gelden, maar blijft voor een beperking. Bovendien wordt meer de nadruk gelegd op de positie van makers ten opzichte van pro-

Aart Kolle

BEHEERSING ALS LEIDRAAD

Na jaren van overvloed staan we voor de taak onze uitgaven te matigen. De kunst inclus. Daar is op zichzelf niets mis mee. Heroverwegingen horen bij het leven en we moeten allen een bijdrage leveren aan het keren van de crisis. Toch is een botte bezuiniging op de kunst- en cultuursector te gemakkelijk. De vraag wat we in de toekomst met kunst en cultuur willen, zal eerst moeten worden beantwoord. Het gezamenlijke ambitieniveau moet worden vastgesteld. Vervolgens kunnen we daar een realistisch prijskaartje aan bevestigen. Het lijkt helaas andersom te

verlopen. Generieke bezuinigingen op Rijks- en gemeentelijke bijdrages zullen de kunst dubbel treffen. Veel gemeenten hebben verantwoording gekregen over landelijke taken, ondermeer het cultuur- en erfgoedbeleid. Bij een korting vanuit het Rijk richting gemeenten zal de culturele sector naast een directe Rijkskorting ook door de lokale politiek worden getroffen. Zo ontstaat een dubbele valkuil zonder waarschuwingsbord.

Hoe het ook anders kan bewijzen de Fransen. Al eeuwenlang is kunst en cultuur een staatszaak. Niet omdat het moet, maar omdat men er zichzelf grote diensten mee bewijst. Al kort na de Franse revolutie werd kunst en cultuur een staatsaangelegenheid om de nieuwe Franse identiteit te vormen en nationale trots aan te wakkeren. Daarnaast werd de door de koningen zorgvuldig aangelegde kunstcollectie voor het volk ontsloten en uitgebreid. Zo ontstond ondermeer het Louvre. Op Rijksacademies werden de kunsten verder verfijnd, onderwezen en ingezet om de grandeur van de Staat te versterken.

Napoleon voegde daar ook de bestudering der kunsten aan toe. Het tekenen naar voorbeeld, de architectuur van de klassieke oudheid, alles werd nu aan zorgvuldige bestudering onderworpen. Na het verdwijnen van de gilden organiseerde de overheid een classificatiesysteem voor de kunsten, inclusief exposities en salons en vanaf de 20e eeuw zijn daar ook de decoratieve kunsten aan toegevoegd. De Franse grandeur kon nu ook in glas of aardewerk worden getoond, met als leidraad de klasse van luxe en uniciteit. De wereldtentoonstelling van 1900 en de expo des Arts Decoratifs in 1925, allen kwamen onder strikte staatsregie tot stand.

Kortom, in Frankrijk wordt kunst tot de dag van vandaag bejegend met enthousiasme en vanzelfsprekendheid. Zonder deze houding geen Eiffeltoren, zonder deze opstelling

“In Frankrijk wordt kunst tot de dag van vandaag bejegend met enthousiasme en vanzelfsprekendheid. Zonder deze houding geen Eiffeltoren.”

"Men doet net of de kunsten alleen een kostenpost zijn."

geen Pyramides bij het Louvre. De Fransen kiezen ook in tijden van tegenspoed voor de weg naar voren. Dit alles in tegenstelling tot Nederland waar kunst nog te vaak wordt gezien als geldverslindend probleem.

In dat opzicht is het opzienbarend dat een partij als de PVV alle kunstsubsidies wil afschaffen. Alle voorbeelden van nationale trots, eigenheid en toeristische inkomsten worden in één klap weggevaagd. Maar ook andere partijen doen net alsof de kunsten alleen een kostenpost zijn. Maar ons gegroeide landschap, de topcollecties in Nederlandse musea, hedendaagse succesvolle kunstenaars zoals Marcel Wanders, Marlies Dekkers en Marlene Dumas: allen staan voor een unieke Hollandse traditie, een brand, een sterk merk waardoor wij in de wereld vreemd kapitaal naar ons land kunnen lokken om de broodnodige investeringen en aflossingen te kunnen blijven doen. Kunst als regeringszaak omdat het óók economie is!

Beheersing is dus het credo. Beheersing om de opgebouwde collecties, netwerken en markten zorgvuldig in stand te houden en daarnaast de beheersing van het Rijk boven de lokale overheid om te voorkomen dat de kunst in de dubbele valkuil trapt. Leider-schap zal ook hier het verschil bepalen tussen nut of noodzaak. ■

Lennart Booij (1970) is mede-eigenaar van adviesbureau BKB. Ook is hij presentator en televisiemaker.

• Column •

Beste Robbert,

Ik was al een eind op weg om antwoord te geven op je vraag wat kunst voor mij persoonlijk belangrijk maakt. Maar ik heb het weggegooid. Iedere zin leek een reactie op wat er op dit moment in kranten of op tv gezegd wordt over kunst. Dat wil ik niet.

Maar dan toch dit: De zin die ik misschien in mijn leven wel het meest vaak gezegd heb en nog heel vaak hoop te zeggen is: "Ik moet vanavond spelen". En in die zin zit alles.

"Ik": over hoe persoonlijk het is, maar altijd in samenwerking met anderen, kunstenaars, wetenschappers.

"moet": omdat het vanzelfsprekend is.

"vanavond": omdat het altijd actueel moet zijn, ook al grijpen we terug op Monteverdi of de oude Grieken.

en "spelen": omdat de spelende mens de mooiste mens is.

*Groeten,
Ton van der Meer*

• Ledenlijst •

• ACT Beroepsvereniging voor Acteurs • Afrika Museum • AKI Academie Beeldende Kunst en Vormgeving • AKVIST. Joost • ALBA Theaterhuis • All About Us Film Factory • Amstel Quartet • Amsterdam Sinfonietta • Amsterdams Fonds voor de Kunst • Amsterdams Grafisch Atelier • Amsterdams Kamermuziekcentrum De Suite • Amsterdams Uit Buro • Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten • anoukvandijk dc • ARCAM • ArchiNed • Archiprix • Architectuur Lokaal • ArtEZ Hogeschool voor de Kunsten • Arti et Amicitiae • ASKO | Schönberg • Associatie van Theaterinitiatieven • Autoped / Boekie Boekie • Axes / Jazz Power • BAK, basis voor actuele kunst • Babastiki • 't Barre Land • Berlage Instituut • Bik Bent Braam • BIM • Bimhuis • Binger Filmlab • Binoq/Atana Cultuur • BNO, Beroepsorganisatie Nederlandse Ontwerpers • Bollwerk • Bond Heemschut • Bonte Hond • Breda's Museum • Buitenkunst • Bureau Konings Kunst • C, Omroep voor Kunst en Cultuur • Calefax Rietkwintet • Camerata Trajectina • Cappella Amsterdam • Cappella Pratensis • Cello Octet Amsterdam • Centraal Museum • Centrale Discotheek Rotterdam • Centrum Beeldende Kunst Emmen • Centrum voor Electronische Muziek • Chabot Museum • Chassé Theater • Cinekid • Cinemien • Circomundo • CJP • Club Guy & Roni • Combattimento Consort Amsterdam • Componisten 96 • Conny Janssen Danst • Conservatorium van Amsterdam • Conservatorium Maastricht • COOL kunst en cultuur • Courante • CREA • Crossing Border • Cultuurnetwerk • Nederland • Dance Works Rotterdam • Dansateliers • Dansers Studio • Dansgroep Amsterdam • Danstheater AYA • Danswerkplaats Amsterdam • De Acteurschool • De Appel • De Ateliers • De Balie • De Doelen • De Kazerne • De Kleine Komedie • De Kom • De La Mar Poppentheater • De Muzerije • De Nederlandse Bachvereniging • De Nederlandse Opera • De Nieuw Amsterdam • De Nieuwe Kerk • De Overslag • De Rode Hoed • De Stille • De Theatercompagnie • De Utrechtse Spelen • De Veenfabriek • De Vleeshal / SBKM • De Vrije Academie • De Wassen Neus • Delta Ensemble • Deventer Schouwburg • Don't Hit Mama • Dood Paard • Dordrechts Museum aan de Haven • DOX • Dr. Anton Philipszaal • Drieons • DSP-Groep • Dutch Directors Guild • Ensemble MAE • Erfgoed Nederland • Europese Stichting Joris Ivens • Euro Sonic Noorderslag • Federatie Filmbelangen • Felix Meritis • Film by the Sea • Filmmuseum • Filmtheater 't Hoogt • Firma Riëks Swarte • FOAM • Fonds Bijzondere Journalistieke Projecten • Fonds Podiumkunsten • Fonds voor Beeldende Kunsten Vormgeving en Bouwkunst • Fonds voor Cultuurparticipatie • Fontys Hogescholen • Fotografen Federatie • Fotografie Noorderlicht • Frans Hals Museum | De Hallen Haarlem • Gasthuis / Frascati • Gemeentemusea Arnhem • Gemeentemuseum Den Haag • Genootschap van Nederlandse Componisten Geneco • Golden Palace • Grachtenfestival • Graphic Design Museum • Grand Theatre • Groninger Museum • Handtheater • Het Concertgebouw • Het Filaal • Het Gelders Orkest • Het Huis van Bourgondië • Het Internationaal Danstheater • Het Ketelhuis • Het Klooster • Het Laagland • Het Lab • Het Mauritshuis • Het Muziektheater • Het Nationale Ballet • Het Nationale Toneel • Het Vervolg • Het Rijksmuseum • Het Syndicaat • Het Toneelschap Beumer en Drost • hetveem theater • Het Zuidelijk Toneel • Historisch Museum Rotterdam • Holland Animation Filmfestival • Holland Dance Festival • Holland Festival • Holland Symfonia • Hotel Modern • Huis aan de Amstel / Wederzijds • Huis / Festival aan de Werf • Impakt • Insomnio • Instant Composers Pool (ICP) • Internationaal Franz Liszt Pianoconcours • International Documentary Filmfestival Amsterdam • International Film Festival Breda • International Film Festival Rotterdam • Introdan • Intro in situ • Jan van Eyck Akademie • Jazz Orchestra of the Concertgebouw • Jeugd cultuurfonds Nederland Het Klooster • Het Laagland • Het Lab • Het Mauritshuis • Het Muziektheater • Het Nationale Ballet • Het Nationale Toneel • Het Vervolg • Het Rijksmuseum • Het Syndicaat • Het Toneelschap Beumer en Drost • hetveem theater • Het Zuidelijk Toneel • Historisch Museum Rotterdam • Holland Animation Filmfestival • Holland Dance Festival • Holland Festival • Holland Symfonia • Hotel Modern • Huis aan de Amstel / Wederzijds • Huis / Festival aan de Werf • Impakt • Insomnio • Instant Composers Pool (ICP) • Internationaal Franz Liszt Pianoconcours • International Documentary Filmfestival Amsterdam • International Film Festival Breda • International Film Festival Rotterdam • Introdans • Intro in situ • Jan van Eyck Akademie • Jazz Orchestra of the Concertgebouw • Jeugd cultuurfonds Nederland • JeugdOrkest Nederland • Jeugdtheater Amsterdam / de Krakeling • Jeugdtheaterhuis Zuid-Holland • Jongeren theater 020 • Joods Historisch Museum • Keesen & Co • KIK Productions • Koninklijk Concertgebouworkest • Koninklijk Conservatorium • Koninklijk Theater Carré • Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten Den Haag • Koninklijke Nederlandse Toonkunstenaarsvereniging • Koninklijke Schouwburg Den Haag • Koninklijke Vereniging van het Boekenvak • Koninklijke Vereniging voor Nederlandse Muziekgeschiedenis • Kontrans • Korzo • Kröller-Müller Museum • Kunst Centraal • Kunst en Cultuur Noord-Holland • Kunstbende • Kunstconnectie • Kunstenhuis De Bilt/Zeist • Kunstenlab • Kunstgebouw • Kunsthal • LCM, Landelijk Contact Museumconsulenten • Leids Film Festival • Leine & Roebana • Likeminds • Limburgs Symphonieorkest • Los Bewegingstheaterwerkplaats • Lucent Danstheater • LUX Nijmegen • Luxor Theater • M-Lab • Manifesta • Maritiem Museum Rotterdam • Marres • Materiaalfonds voor Beeldende Kunst en Vormgeving • MC • Mediamatic • Meekers • Mimetheatergroep

Mei 2010

Bambie • Mondriaan Kwartet • Mondriaan Stichting • MU • Mugmetdegoudentand • Museum Boerhaave • Museum Boijmans van Beuningen • Museum Catharijneconvent • Museum De Paviljoens • Museum Het Rembrandthuis • Museum Jan Cunen • Museum Slot Loevestein • Museum Volkenkunde • Museum Waterland • Museumhuis Groningen • Music Meeting • Muziek Centrum Nederland • Muziekschool de Muzen • Muziekcentrum van de Omroep (MCO) • Muziekcentrum Frits Philips • Muziekcentrum Vredenburg • Muziekgebouw aan 't IJ • Muzieklab Brabant • Muziekpodium Zeeland • Muziekschool Amsterdam • Nationale Reisopera • NBF Nederlandse Beroepsvereniging van Film en Televisiemakers • Nederlands Architectuur Instituut • Nederlands Blazers Ensemble • Nederlands Centrum voor Volkscultuur • Nederlands Danstheater • Nederlands Film Festival • Nederlands Fonds voor de Film • Nederlands Instituut voor Animatiefilm • Nederlands Instituut voor Filmeducatie • Nederlands Kamerkoor • Nederlands KamerOpera Festival • Nederlands Letterenfonds • Nederlands Muziek Instituut • Nederlands Openluchtmuseum • Nederlands Philharmonisch Orkest • Nederlands Scheepvaartmuseum Amsterdam • Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten (NAPK) • Nederlandse Dansdagen • Nederlandse Vakgroep Keramisten • Netwerk Jeugdtheaterscholen • Netwerk voor Bedrijfsmatig Archiveren • Nieuw Ensemble • Nieuwint Music Productions • Nieuw West • Noord Nederlands Toneel • Noorderkerkconcerten • Noorderzon Festival • November Music • NTB Vakbond voor Musici • NVS Nederlandse Vereniging van Speelfilmproducenten • OMSK • Onafhankelijk Toneel • Opera Spanga • Opera Studio Nederland • Opera Zuid • Organisatie Oude Muziek • Orkater • Orkest de ereprijs • Orkest van de Achttiende Eeuw • Overstekend Wild • Pakhuis de Zwijger • Paradiso • Paradox • Passionate Bulkboek • PeerGroup • Perdu • Persmuseum • Pictoright • Poetry International • Poëziefestival Landgraaf • POP NL • Premssela • Prinses Christina Concours • Productiehuis Brabant • Productiehuis Oost-Nederland (ON) • Proma/Rumbatà • Rabotheater Hengelo • Raras Budaya • RASA wereldculturencentrum • Raz • Ricciotti Ensemble • RO-Theater / Theaterproductie Rotterdam • Rotterdam Festivals • Rotterdams Philharmonisch Orkest • Rotterdams Wijktheater • Rotterdamse Raad voor Kunst en Cultuur • Rotterdamse Schouwburg • Rijksmuseum Twenthe • Rijksakademie van Beeldende Kunsten • Rijksmuseum van Oudheden • Sandberg Instituut • Scapino Ballet Rotterdam • Scholen in de Kunst • School der Poëzie • School of Performing Arts / Prins Claus Conservatorium • Schouwburg Almere • Schreeuw • Sinfonietta Aurora • Slagwerkgroep Den Haag • SM's Stedelijk Museum 's-Hertogenbosch • SNS Reaal Fonds • Société Gavignières • Splendor • Springdance • Stadsarchief Amsterdam • Stadsschouwburg Amsterdam • Stadsschouwburg en Philharmonie Haarlem • Stadsschouwburg Utrecht • Stedelijk Museum Alkmaar • Stedelijk Museum Amsterdam • Stedelijk Museum De Lakenhal • Stedelijk Van Abbemuseum • STEIM • Stella Den Haag • Stichting Het 20ste-eeuwse Lied • Stichting Artes • Stichting Brokken • Stichting Cultuur Inventarisatie • Stichting dOek • Stichting Educatieve Orkest Projecten SEOP • Stichting InterArt • Stichting Internationale Concerten en Werkgroepen • Stichting Internationale Culturele Activiteiten (SICA) • Stichting Koorbegeleidingen • Stichting Kultoer • Stichting Kunst en Openbare Ruimte (SKOR) • Stichting Lezen • Stichting Pensioenfondsen Cultuur • Stichting Strijkkwartetten Nederland • Stichting Swing • Stichting WIG • Stichting Zuidelijke Dansvoorziening • Stimuleringsfondsen Nederlandse Culturele Omroepproducties • Stimuleringsfondsen voor Architectuur • STIP-Producties • STOA • Stroom Den Haag • Stut theater • SubmarineChannel • SWK Kunsthuisvesting Utrecht • Tamar-Muziektheater • Terschellings Oerol Festival • Teylers Museum • TF Theaterfestival van Nederland en Vlaanderen • The Amsterdam Summer University • Theater aan het Spui • Theater Artemis • Theater Bellevue • Theater De Citadel • Theater De Engelenbak • Theater De Vest • Theater EA • Theater Gnaffel • Theater Ins Blau • Theater Instituut Nederland • Theater Kikker • Theater Lantaren/Venster • Theater Zeebelt • Theaterbureau Zimihc • Theaterfestival Boulevard • Theatergroep Carver • Theatergroep Kwatta • Theatergroep Max • Theaterproductiehuis Zeelandia • Theaterwerkplaats Generale Oost • Toneelgroep Amsterdam • Toneelgroep Oostpool • Toneelschuur Producties • Tropentheater • Tryater • Tumult, Utrechts Debatcentrum • Uit in Vlissingen • Utrechts Centrum voor de Kunsten • V2_ • Van Gogh Museum • Vereniging Haagse Kunstkring • Vereniging Muziekscholen Overleg Noord-Holland • Vereniging Nederlandse Muziek Ensembles • Vereniging Nederlandse Poppodia en Festivals • Vereniging Schrijvers en Vertalers • Vereniging Toonkunst Nederland • Vereniging van Openbare Bibliotheken • Verkadefabriek • Villa Zebra • Vioolprijs Iordens / Davina van Wely Vioolconcours • Virtueel Platform • Vis à Vis • VIVID Vormgeving • VPRO • Vrede van Utrecht • Vrije Academie voor Kunsthistorisch Onderwijs • W139 • Waag Society • Walter Maas Huis • Wereld Muziek Concours Kerkrade WMC • Westergasfabriek • SVP-Kunst • Wintertuin • Witte de With • Xynix Opera • Yo! Opera • XYIE • Zeister Muziekschool • 't Zeteltje •

Vereniging Kunsten '92

Herengracht 62
1015 BP Amsterdam
telefoon (020) 422 03 22
fax (020) 422 04 00
info@kunsten92.nl
www.kunsten92.nl

Verspreiding van het Kunsten '92 magazine vindt plaats onder leden, donateurs en relaties van de Vereniging.

Nog geen lid?

Namens meer dan 425 instellingen komt Kunsten '92 op voor het brede belang van kunst, cultuur en erfgoed in Nederland. Graag nodigen wij u uit om u aan te sluiten. Particulieren verwelkomen wij graag als donateur.

Meer informatie over het lidmaatschap en donateurschap vindt u op www.kunsten92.nl.

Op de hoogte blijven?

Via de digitale nieuwsbrief blijft u op de hoogte van de activiteiten en standpunten van Kunsten '92. U kunt zich abonneren via www.kunsten92.nl of door een e-mail te sturen naar info@kunsten92.nl.

Meer lezen?

Kijk op www.kunsten92.nl voor:

- Actuele informatie over activiteiten van Kunsten '92
- Informatie over de verkiezingen
- Cultuurcollege
- De erfgoedagenda

Kijk op www.cultuurbeleid.nl voor:

- De laatste nieuwsfeiten op het gebied van het Nederlands Cultuurbeleid
- Politieke agenda
- Congresagenda (i.s.m. de Boekmanstichting)

• Colofon •

Bureau

Marianne Versteegh, algemeen secretaris
Heleen Alberdingk Thijm, office manager
Aart Kolle, beleid en ict

Redactie magazine

Robbert van Heuven, eindredacteur
Aart Kolle, redacteur
Anneke Jansen, redacteur
Annemarie Koopman, redacteur

Met medewerking van

Hans van Maanen, Jonas Staal, Halina Reijn, Hans Maarten van den Brink, Dirk Bergvelt, Ingmar Heytze, Loek Zonneveld, Ton van der Meer, Inge van der Vlies en Lennart Booij.

Vormgeving Magazine

Maartje van Nimwegen & Dwi Tirtadji

Druk

Van Grinsven Drukkers, Venlo

Bestuur Kunsten '92

Dagelijks Bestuur Kunsten '92

Ad 's-Gravesande, voorzitter

Jack Verduyn Lunel (Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten, Den Haag), vice-voorzitter

Wim Weijland (Rijksmuseum van Oudheden, Leiden), Penningmeester

Leontien Wiering (Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten)

Algemeen Bestuur Kunsten '92

Willemien van Aalst – (Nederlands Filmfestival, Utrecht)

Rob Docter – (Berlage Instituut, Rotterdam)

Alex Kühne – (Deventer Schouwburg)

Jerry Remkes – (anoukvandijk dc, Amsterdam)

Michiel de Rooij – (Flinck Film, Amsterdam)

Axel Rüger – (Van Gogh Museum, Amsterdam)

Marion Schiffrers – (Jongeren theater 020, Amsterdam)

Peter Schrurs – (oud-directeur VPRO, Utrecht)

Bart Visser – (regisseur, beeld- en geluidkunstenaar, Amsterdam)

Ap de Vries – (Vereniging Openbare Bibliotheken, Den Haag)

Hans Waage – (Rotterdams Philharmonisch Orkest)

